

VANNKVALITET OG FISK I GAUSA VASSDRAGET 1991

Rapportnr.:
7/92

Dato:
27.3.92

Forfatter(e): Torbjørn Østdahl	Faggruppe: Forurensning, Fisk
Prosjektansvarlig(e): Torbjørn Østdahl	Område 002.DD Gausa
Finansiering: Fylkesmannen i Oppland (midler fra SFT) Gausdal kommune	Antall sider: 38 sider + vedlegg
Emneord: Forurensning, lokal overvåkning, fiskebestand	ISSN - nummer: 0801 - 8367

Sammendrag:
Overvåkningen av Gausa som landbruksforurensset vassdrag startet i 1989 og har som formål å kartlegge forurensningssituasjon og utviklingen i fiskebestand i vassdraget.

I 1991 ble det gjennomført kjemisk og bakteriologisk prøvetaking på 5 stasjoner i selve Gausa og på 25 stasjoner i tilløpsbekker. Ungfiskebestanden ble undersøkt på 6 stasjoner i Gausa og i 8 tilløpsbekker.

Forurensning med næringssalter, partikler og bakterier er de alvorligste typene forurensning i vassdraget. Fosforkonsentrasjonen har vist en klar nedgang siden 1987/88, mens endringen i nitrogenkonsentrasjon er mer uklar over samme tidsrom.

Ut fra bekkeovervåkningen bør følgende bekker prioritieres når det gjelder oppfølging med tiltak:

Moabekken, Bøsbekken, Bekkabekken, Liesbekken, Finna, Kolåa, Raua, Toftbekken og Sørsvebekken.

Prøvefisket i 1991 tyder på en oppgang i ungfiskebestanden på alle de undersøkte strekningene i forhold til 1990. Hele undersøkelsesperioden sett under ett tyder resultatene imidlertid på en tilbakegang i fisketettheten.

Referanse:
Østdahl, T. 1992. Vannkvalitet og fisk i Gausavassdraget 1991.
Fylkesmannen i Oppland, miljøvernavdelingen, rapp.

**Fylkesmannen i Oppland,
miljøvernavdelingen**

Statsetatenes hus, 2600 Lillehammer, Telefon: 062 - 66 000 Telefax: 062 - 66 167

FORORD

Rapporten er årsrapport for 1991 på prosjektet "Overvåkning av vannkvalitet og fisk i Gausavassdraget". Prosjektet er spesielt rettet mot kartlegging av effekter av tiltak i landbruket i Gausdal kommune i Oppland.

Overvåkningen av Gausavassdraget som landbruksforurenset vassdrag startet opp i 1989 og er et samarbeid mellom miljøvernnavdelingen hos Fylkesmannen i Oppland, Gausdal kommune og Naturvernforbundet i Gausdal. Prosjektet ble i 1991 finasert gjennom bevilgninger på 150 000 kr fra SFT og 15 000 kr fra Gausdal kommune. Overvåkningsprosjektet drives videre også i 1992.

Feltarbeidet i forbindelse med prosjektet i 1991 er gjennomført av Naturvernforbundet i Gausdal og av Fylkesmannens miljøvernnavdeling. Feltarbeidet har foregått i perioden mars til desember. Analysene av de kjemiske og bakteriologiske prøvene er gjort ved Sør-Gudbrandsdal Næringsmiddeltilsyn, Lillehammer.

Fylkesmannens miljøvernnavdeling vil takke Naturvernforbundet i Gausdal for stor frivillig innsats i prøvetakingen. Denne innsatsen har gjort det mulig å øke antallet målestasjoner slik at en får et mer fullstendig bilde av forurensningssituasjonen i Gausavassdraget.

Feltarbeidet med vannprøvetaking på hovedstasjonene er utført av engasjert avd. ing. Heidi Eriksen mens fiskeundersøkelsen er gjennomført av engasjert konsulent Tor Reiert. Avd. ing. Torbjørn Østdahl har vært ansvarlig for rapportering og for koordinering av overvåkningsprosjektet.

Lillehammer, mars 1992

Torstein Wangensteen
fylkesmiljøvernsjef

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. SAMMENDRAG, KONKLUSJONER	1
2. INNLEDNING	5
2.1 BAKGRUNN OG MÅLSETTING	5
3 . MATERIALE OG METODER, VANNKVALITET	5
2.1 PRØVETAKINGSPROGRAM	5
4. RESULTATER OG DISKUSJON, VANNKVALITET	7
4.1 VANNFØRING	7
4.2 VANNKVALITETEN I HOVEDELVA	8
4.3 VANNKVALITETEN I TILLØPSBEKKER	16
4.4 NÆRINGSSALTTRANSPORT	21
4.5 KLASIFISERING AV FORURENSNINGSGRAD	24
4.6 KONKLUSJONER, TILRÅDNINGER OG VIDEREFØRING 1992 ..	26
5. MATERIALE OG METODER, FISK	28
6. RESULTATER OG DISKUSJON, FISK	30
6.1 ØRRET I HOVEDVASSDRAGET	30
6.2 ØRRET I SIDEBEKKER	33
6.3 ØREKYT OG STEINULKE I HOVEDVASSDRAGET	33
6.4 OVERVÅKNING OG TILTAK I 1992	36
7. LITTERATUR	38
VEDLEGG	

PRIMÆRDATA FRA GAUSA OG SIDEBEKKER I 1991
RAPPORTER FRA MILJØVERNADDELINGEN

1. SAMMENDRAG, KONKLUSJONER

Formål med undersøkelsen

Vannkvalitetsovervåkningen i Gausavassdraget startet opp i 1989 med formål å kartlegge forurensningssituasjonen i Gausa med tilløpsbekker. Det legges særlig vekt på å måle effekten av tiltak i landbruket. Prosjektet omfatter også overvåkning av ungfiskebestanden i Gausavassdraget.

Omfang/prøvetaking

I 1991 ble det tatt kjemiske- og bakteriologiske prøver 1 gang pr. måned på 5 stasjoner i Gausa og 5 runder med tilsvarende prøver på tilsammen 25 målestasjoner i 18 tilløpsbekker til Gausa. Tettheten av ungfisk ble undersøkt på 6 stasjoner i selve Gausa og i 8 tilløpsbekker.

Resultater, konklusjoner

Gausavassdraget hadde en årsmiddelvannføring på $19,3 \text{ m}^3/\text{sek}$ i 1991, målt ved Aulestad vannmerke ved Follebu. Vannføringen i vassdraget har raske endringer som har stor betydning for forurensningstransporten i elva.

Næringsaltforurensning, bakterieforurensning og partikkelforurensning er hovedproblemene i Gausavassdraget.

Næringsaltforurensning. Gausa er sterkere forurensset med nitrogen enn med fosfor. Fosfortilførselen i vassdraget skjer som episoder ved stor nedbør og vannføring, mens nitrogentilførselen kan være stor også ved lav vannføring om sommeren og høsten. Dette indikerer at fosfor holdes bedre tilbake i nedbørfeltet enn nitrogen, og at nitrogenet stammer både fra arealavrenning og fra punktkilder som f.eks siloutslipp. Nitrogenkonsentrasjonen er lavere i 1991 enn i 1990.

I hovedelva er det målestasjonene ved Follebu r.a., ved idrettsplassen nedstrøms tettstedet på Segalstad bru og ved utløpet av Augga som er mest forurensset med nitrogen.

Forurensningen med fosfor i Gausa har vist en klar nedgang siden 1987/88, mens endringen i nitrogenforurensning er mer uklar over samme tidsrom (se figur 1).

Av de undersøkte tilløpsbekkene er forurensningen med nitrogen alvorlig i Moabekken, Bekkabekken, Bøsbekken og Sørsvebekken. Tilsvarende er forurensningen med fosfor alvorligst i Moabekken, Bekkabekken og Bøsbekken.

Ved siden av landbruksforurensning utgjør kloakkutslipp fra spredt bebyggelse og fra kommunale avløpsanlegg en betydelig andel av næringsaltforurensningen i deler av vassdraget.

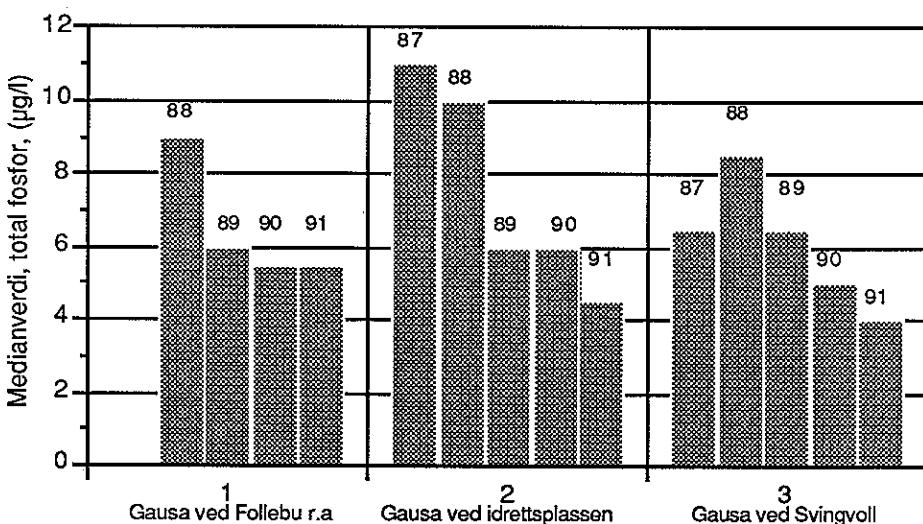
Bakterieforurensning. Av målestasjonene i hovedelva har stasjonen ved idrettsplassen nedstrøms Segalstad bru sterkest bakterieforurensning. Høyt bakterieinnhold er et større problem i tilløpsbekkene enn i selve Gausa. Av målestasjonene i bekkene hadde Moabekken, Raua, Finna og Kolåa verdier som tilsier høy forurensningsgrad.

Partikkelforurensning. Partikkelforurensningen varierer sterkt i takt med vannføringen og er i første rekke et problem i hovedelva. Alle målestasjonene i hovedelva har episoder med så høyt partikkelinnhold at dette tilsier høy forurensningsgrad. Partikkelinnholdet skyldes erosjon i nedbørfeltet og i selve elveleiet. De høyeste partikelverdiene er registrert på målestasjonen ved idrettsplassen nedstrøms Segalstad bru. Denne stasjonen påvirkes trolig både av erosjon fra jordbruksområder og av grusutak i Gausa.

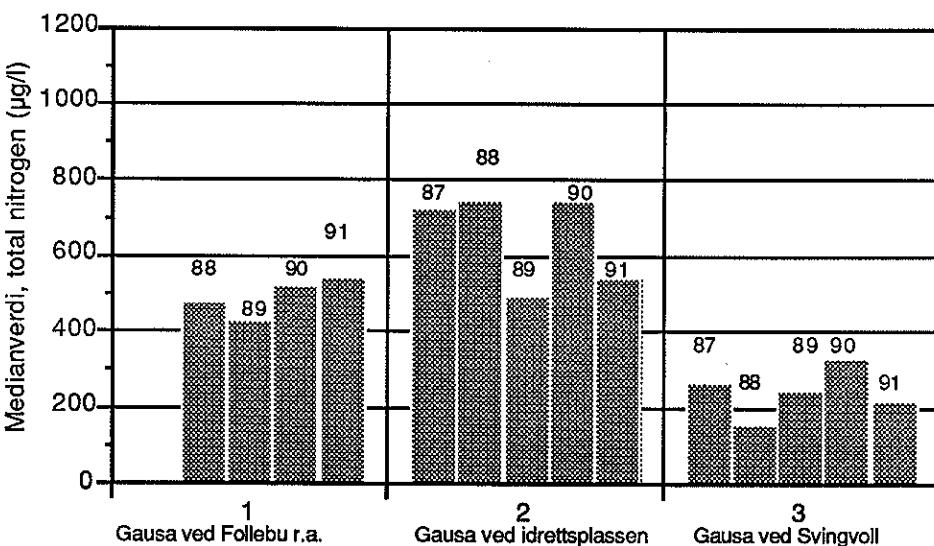
Andre forurensningstyper. Gausavassdraget er med unntak av noen tilløpsbekker lite eller moderat forurenset med organisk stoff. Hele vassdraget har en stabil, høy pH-verdi som tilsier at forsuring ikke er noe problem i Gausavassdraget.

Figur 1. Medianverdi for innhold av total fosfor (A) og total nitrogen (B) i Gausa, 1987-1991. µg/l

A

B

Tabell 1. Klassifisering av forurensningsgrad på hovedstasjonene i Gausa, 1991.

Stasjon	Total fosfor	Total nitrogen	Organisk stoff	Partikler	Forsuring	Bakterier
Follebu r.a	1	3	2	4	1	3
Idrettsplassen	1	3	1	4	1	3
Svingvoll	1	1	1	3	1	2
Jøra	1	2	2	3	1	2
Augga	1	3	2	2	1	3

Forurensningsklasse 1 - lite avvik fra naturtilstanden

Forurensningsklasse 2 - moderat avvik fra naturtilstanden

Forurensningsklasse 3 - markert avvik fra naturtilstanden

Forurensningsklasse 4 - stort avvik fra naturtilstanden

Fisketetthet. Både i Gausa, Jøra og Augga tyder prøvefisket i 1991 på en oppgang i tetthet av ørret i forhold til i 1990. Hele undersøkelsesperioden sett under ett tyder imidlertid resultatene på en tilbakegang i fisketettheten.

Veksten hos ørreten er fra moderat til bra med årlig tilvekst på 3-4 og opptil 8 cm. Øreklyte ble fanget på 3 av stasjonene, men tettheten er relativt beskjeden. Steinulke ble fanget på målestasjonene i Gausa opp til antatt vandringshinder ved Holsfossen. Arten finnes trolig ikke i Augga og Jøra.

Åtte sidebekker til hovedvassdraget ble undersøkt med hensyn til fiskebestand. Flere av bekkene var helt tørrlagte ved første prøverunde. Reetablering av fiskebestanden skjedde raskt når bekkene ble vannførende igjen. Nevråa og Leikvamsbekken hadde størst tetthet med ørret med hhv. 21 og 13 ørreter pr. 100 m elvestrekning. Det er behov for habitatforbedringer bl. a i form av kulper i flere av de undersøkte tilløpsbekkene.

Tilrådninger

Det bør være følgende målsetting for reduksjon av forurensningen i Gausavassdraget:

Ingen av målestasjonene i Gausavassdraget må ha forurensningsklasse 3 eller 4 for noen av de aktuelle typene forurensning (næringshalter, organisk stoff, partikler eller bakterier) klassifisert ut fra SFT's Vannkvalitetskriterier for ferskvann (SFT, 1989).

Ut fra bekkeovervåkningen i 1991 bør følgende bekker prioriteres høyest for gjennomføring av tiltak:

Moabekken, Bøsbekken, Bekkabekken, Liesbekken, Finna, Kolåa Sørsvebekken, Toftbekken og Raua.

Videreføring i 1991

Forurensningsovervåkningen videreføres i 1992 med prøvetaking hver måned på de samme 5 stasjonene i hovedelva som i 1990 og 1991.

I 1992 vil overvåkingen når det gjelder fisk bestå av undersøkelse av fisketetheten på de 6 faste målestasjonene som tidligere år. Registreringene i tilløpsbekkene bør også fortsette, både når det gjelder fisketethet og når det gjelder tiltak for å gjøre forholdene for fisken bedre.

2. INNLEDNING

2.1 BAKGRUNN OG MÅLSETTING

Gausa er et varig verna vassdrag med mange brukerinteresser og brukerkonflikter. Den er en viktig tilløpselv til Mjøsa og har betydning for forurensningstilførselen til innsjøen. Tidligere undersøkelser viser at Gausa er tildels betydelig påvirket av forurensning. Avrenning fra landbruket, sammen med tilførsler fra spredt bebyggelse og kommunale avløpsanlegg, antas å være hovedkildene. En rekke tiltak planlegges, og mange er også iverksatt for å redusere tilførslene av næringssalter.

Overvåningsprogrammet har som mål å få en detaljert oversikt over forurensnings-situasjonen i Gausavassdraget inkludert en kartlegging av hvilke tilløpsbekker som betyr mest for forholdene i hovedvassdraget. Forurensningssituasjonen vurderes utfra vann-kvaliten. En ønsker også å kunne vurdere effekt av tiltak mot landbruksforurensning og å peke ut prioriterte områder for tiltak og planlegging i landbruket.

Gausa har også stor rekreasjonsmessig betydning som fiskeelv, og er viktig som gyte- og oppvekstområde for mjøssørret. Det tas ørret på opptil 7 kg, og mjøssørreten kan vandre mer enn 2 mil oppstrøms i vassdraget. I de senere år er det fra fiskerhold hevdet at oppgangen av mjøssørret har vært liten. Likeledes har undersøkelser mot slutten av 1980-tallet indikert en sviktende rekruttering. Det er derfor sterkt behov for en overvåking av rekrutteringen av ungfisk. Overvåking av fiskebestanden gjør det også mulig å vurdere effekt av eventuelle kultiveringstiltak og tiltak for å bedre oppvandringen.

3. MATERIALE OG METODER, VANNKVALITET

3.1 PRØVETAKINGSPROGRAM

I 1991 fikk Fylkesmannen 150 000 kr fra SFT til overvåkning av Gausavassdraget i egen-skap av vassdrag hvor utslipper fra landbruket ansees som hovedkilden til forurensningsbelastningen. I tillegg har Gausdal kommune bidratt med 15 000 kr og Naturvernforbundet i Gausdal med arbeidsinnsats i forbindelse med vannprøvetakingen.

Overvåkningen i 1991 besto av prøvetaking på 5 stasjoner i hovedelva 1 gang pr. måned i perioden mars-desember. De 5 stasjonene var også med i overvåningsprogrammet for 1989 og 1990.

I tillegg til overvåkningen i hovedvassdraget er det tatt prøver ved 25 målestasjoner i til-sammen 18 tilløpsbekker til Gausa (se tabell 2). Bekkeprøvene ble samlet inn 5 ganger i løpet av sommeren og høsten 1991.

Tabell 2. Prøvetakingslokaliteter i Gausa, 1991.

Stasjonsnavn	UTM - koordinat
<u>Hovedelva</u>	
Stasjon 1 - Follbu renseanlegg	NN 690 865
Stasjon 2 - Idrettsplassen	NN 661 885
Stasjon 3 - Svingvoll	NN 634 963
Stasjon 4 - Jøra ved Gausa	NN 665 879
Stasjon 5 - Augga	NN 616 853
<u>Bekkestasjoner</u>	
00.10 Djupåa, utløp	NN 726 815
00.11 Guribekken, utløp	NN 726 816
00.20 Malbekken, utløp	NN 700 846
00.30 Hellebekken, utløp	NN 697 850
00.40 Simenrudbekken, utløp	NN 697 851
01.10 Finna, utløp	NN 691 864
01.12 Finna ova Larshus	NN 691 873
01.16 Toftbekken, utløp	NN 696 856
01.50 Bøsbekken, utløp	NN 673 877
05.30 Moabekken, utløp	NN 634 908
05.33a Moabekken v/Haug	NN 637 915
05.35 Moabekken v/Aspelund	NN 630 923
05.32c Moabekken v/kirka	NN 622 922
05.50 Raua, utløp	NN 616 924
06.25 Lisbekken v/baksidet.	NN 610 944
06.45 Rundtombekken, utløp	NN 634 963
10.30 Sørsvebekken, utløp	NN 652 882
22 Augga v/gamle Iverslibrua	NN 618 821
23 Augga v/Ulsrudbruа	NN 623 812
25 Augga v/Bergsbruа	NN 633 792
27 Augga v/Sveum	NN 644 783
31.13 Kolåa, utløp	NN 612 858
35.10 Dørja, utløp	NN 520 956
37.20 Byttingbekken, utløp	NN 453 987
37.80 Bekkabekken, utløp	NP 418 005

Parametervalg

Alle vannkvalitetsprøvene ble analysert m.h.p.: total nitrogen, nitrat og nitritt, total fosfor, ortofosfat, TOC, turbiditet, pH, total antall bakterier, koliforme bakterier, termostabile koliforme bakterier og fekale streptokokker. Analysene ble foretatt ved Næringsmiddeltilsynet for Sør Gudbrandsdal på Lillehammer.

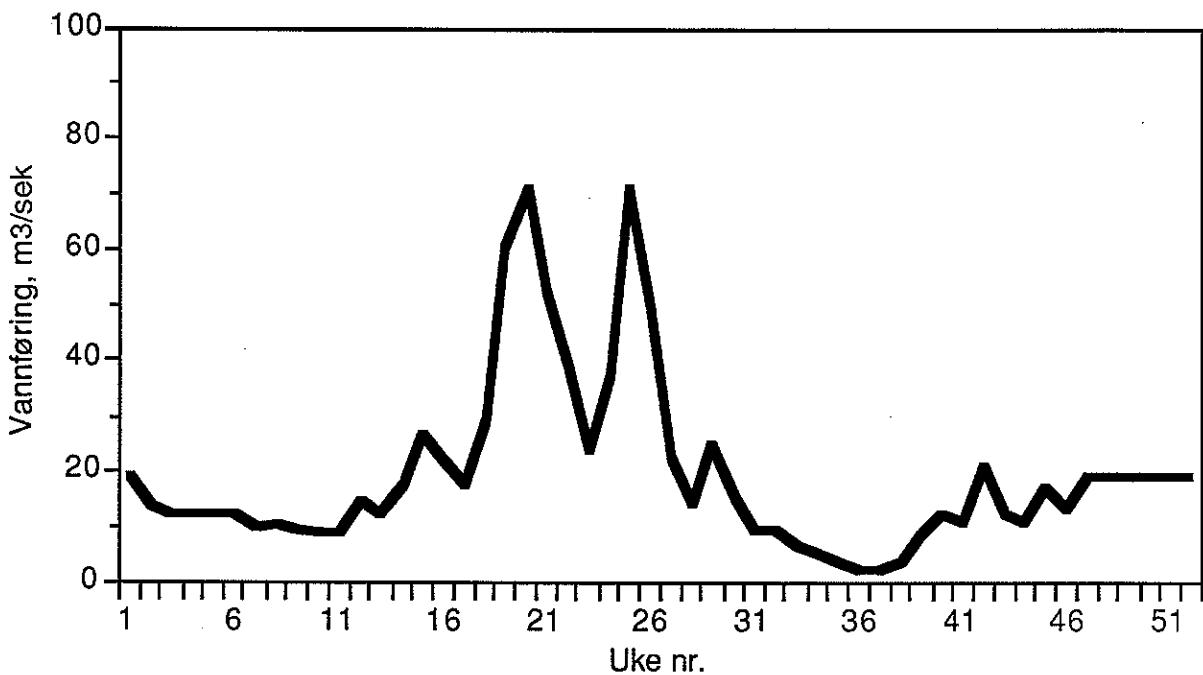
4. RESULTATER OG DISKUSJON, VANNKVALITET

4.1 VANNFØRING

Gausa har et totalt nedslagsfelt på 925 km² og en total midlere årlig avrenning på 440 mill. m³ (beregnet ut fra NVE's kart over spesifikk avrenning). Jøra utgjør hovedgreinen av Gausa-vassdraget når det gjelder nedbørfelt og vannføring.

Glommen og Lågen Brugseierforening har en stasjon for registrering av vannføring i Gausa ved Follebu (Aulestad). Figur 2 viser vannføringskurven for 1991 ved Aulestad vannmerke i Follebu. Karakteristisk for vannføringen er en flomtopp i mai i forbindelse med snøsmelting i fjellet samt mindre topper i nedbørrike perioder på sommeren og høsten. Vannføringen endres svært raskt i vassdraget. Middelvannføringen i 1991 var på 19,3 m³/sek. Til sammenlikning var middelvannføringen i 1989 på 17,0 m³/sek og i 1990 på 21,3 m³/sek (se figur 3).

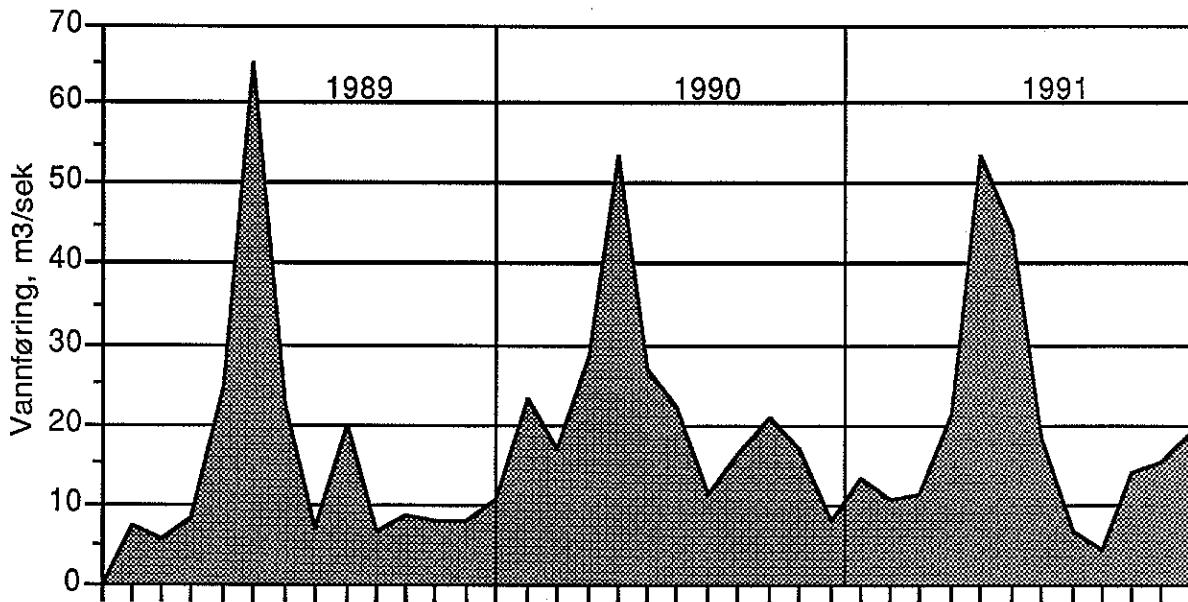
Figur 2. Vannføring i Gausa ved Follebu (Aulestad vannmerke) i 1991. Ukemiddelverdier. m³/sek.

Kilde: Glommen og Lågen Brugseierforening

For perioden 15. november til 31. desember var det isoppstiving ved målestasjonen. Dette gir feil tall for vannføring og det er derfor brukt ukemiddelverdier tilsvarende middelvannføringen for denne perioden i figuren.

Figur 3. Vannføring i Gausa ved Follebu (Aulestad vannmerke) i 1989-91. Månedsmiddelverdier. m³/sek.

4.2 VANNKVALITETEN I HOVEDELVA

Tabell 3 viser antatte bakgrunnseverdier for de ulike stoffene som er undersøkt i Gausa. Tabellen viser også hvilken type forurensning de ulike stoffene indikerer og hva som er de vanligste kildene til disse forurensningene.

Tabell 3. Bakgrunnsverdier i Gausa og type forurensning hver parameter indikerer

Parameter	Type forurensning	Mulige kilder	Bakgrunnsverdi i Gausa
Total nitrogen (N)	Næringssalt	Landbr., Hushold.	250 µgN/l
Nitrat (NO ₃)	Næringssalt	" "	100 µgNO ₃ /l
Total fosfor (P)	Næringssalt	" "	5-6 µgP/l
Orthofosfat	Næringssalt	" "	1-2 µgP/l
TOC (totalt organisk carbon)	Organisk stoff	" "	2,5 mgC/l
Turbiditet	Partikler	" " + erosjon	0,5-1,0 FTU
pH	Forsuring	Sur nedbør	7,0-7,5
Koliforme bakterier	Bakterieforur.	Husdyrgjødsel	Skal ikke forekomme i rent vann
Termostabile koliforme bakterier	Bakterieforur.	og kloakk	"
Fekale streptokokker	Bakterieforur.	"	"

Næringsaltforurensning

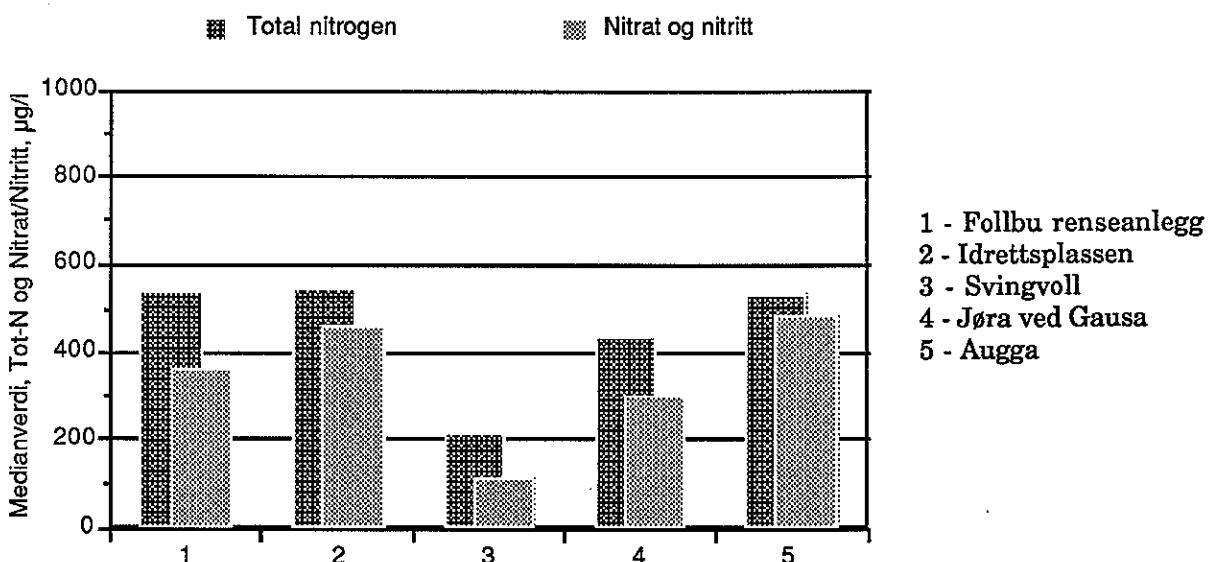
Tilførselen av næringssalter til et vassdrag er avgjørende for vannets vekstpotensiale for planterplankton, fastsittende alger og høyere vannvegetasjon. Et vassdrag kan ha høyt næringssaltinnhold av naturlige årsaker som berggrunn og løsmasser, men vanligvis skyldes høyt næringssaltinnhold utslipp av avløpsvann samt avrenning og utslipp fra jordbruksvirksomhet.

Ved klassifisering av forurensningsgraden mht. næringssalter brukes medianverdien (den midterste verdien) av observasjonene gjennom måleperioden.

Medianverdiene for total nitrogen (tot-N) i Gausa varierer fra 545 µg ved idrettsplassen til 214 µg ved Svingvoll (se figur 4). Nitrat/nitritt er en del av det som måles som tot-N. Det er nitrat/nitritt-fraksjonen som varierer mens forskjellen mellom tot-N og nitrat/nitritt er konstant på 100 - 200 µg/l. Verdiene for tot-N er betydelig lavere i 1991 enn i 1990, med unntak av målestasjonen ved Follebu r.a. hvor verdiene er på samme nivå som i 1990. Nedgangen er størst på målestasjonen i Gausa ved idrettsplassen der medianverdien for tot-N var på 744 µg/l i 1990 og på 545 µg/l i 1991.

Både tot-N og nitrat/nitritt har de høyeste konsentrasjonene i forbindelse med vårflommen. Nitrogeninnholdet er også høyt i august og september. Målestasjonene med de høyeste middelverdiene ligger nedstrøms intensive jordbruksområder. I vårflommen og på senhøsten betyr trolig arealavrenning svært mye for nitrogentilførselen til vassdraget, mens det er rimelig å anta at høye nitrogenkonsentrasjoner tidligere på høsten skyldes punktkilder og liten fortynning av utslippene ved ekstremt lav vannføring.

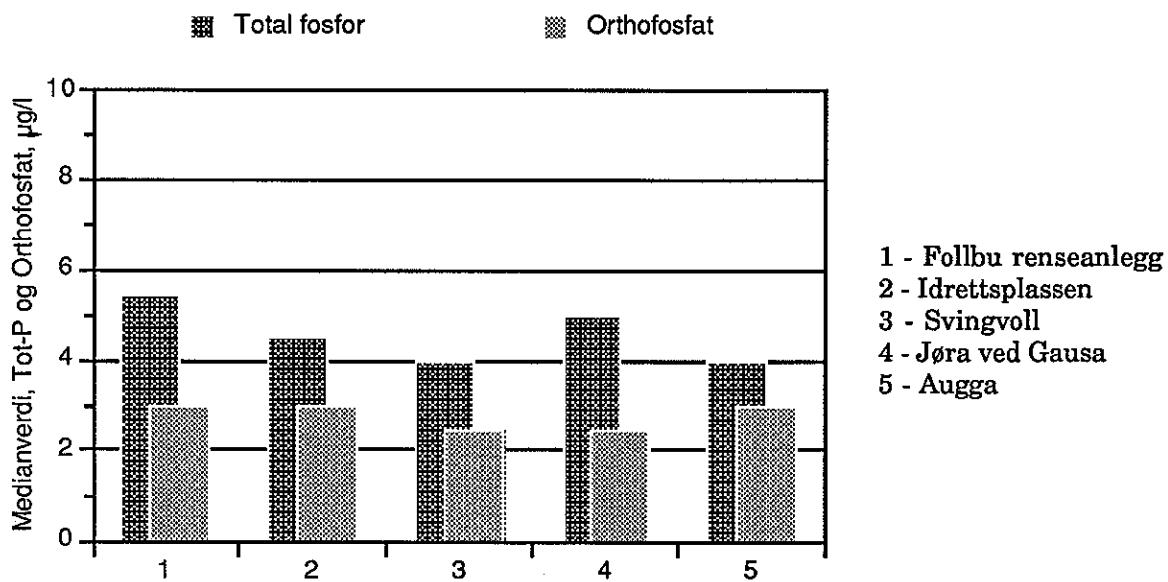
Figur 4. Mediankonsentrasjon av nitrat /nitritt og total nitrogen på målestasjonene i Gausa 1991. µg N/l.

Medianverdien for total fosfor (tot-P) ligger på 4,0 - 5,5 µgP/l på alle målestasjonene, mens tilsvarende medianverdi for orthofosfat ligger på 2,0 - 3,0 µgP/l (se figur 5). Fosforinnholdet er lavt i hele vassdraget i perioder med lav vannføring. Tilførselen av fosfor til vassdraget skjer som episoder i forbindelse med vårflo og regnværsporodder sommer og høst. At konsentrasjonen varierer i takt med vannføringen tyder på at det er lite punktkilder.

kilder som gir fosforutslipp av en slik størrelse at de påvirker vannkvaliteten i hovedelva vesentlig.

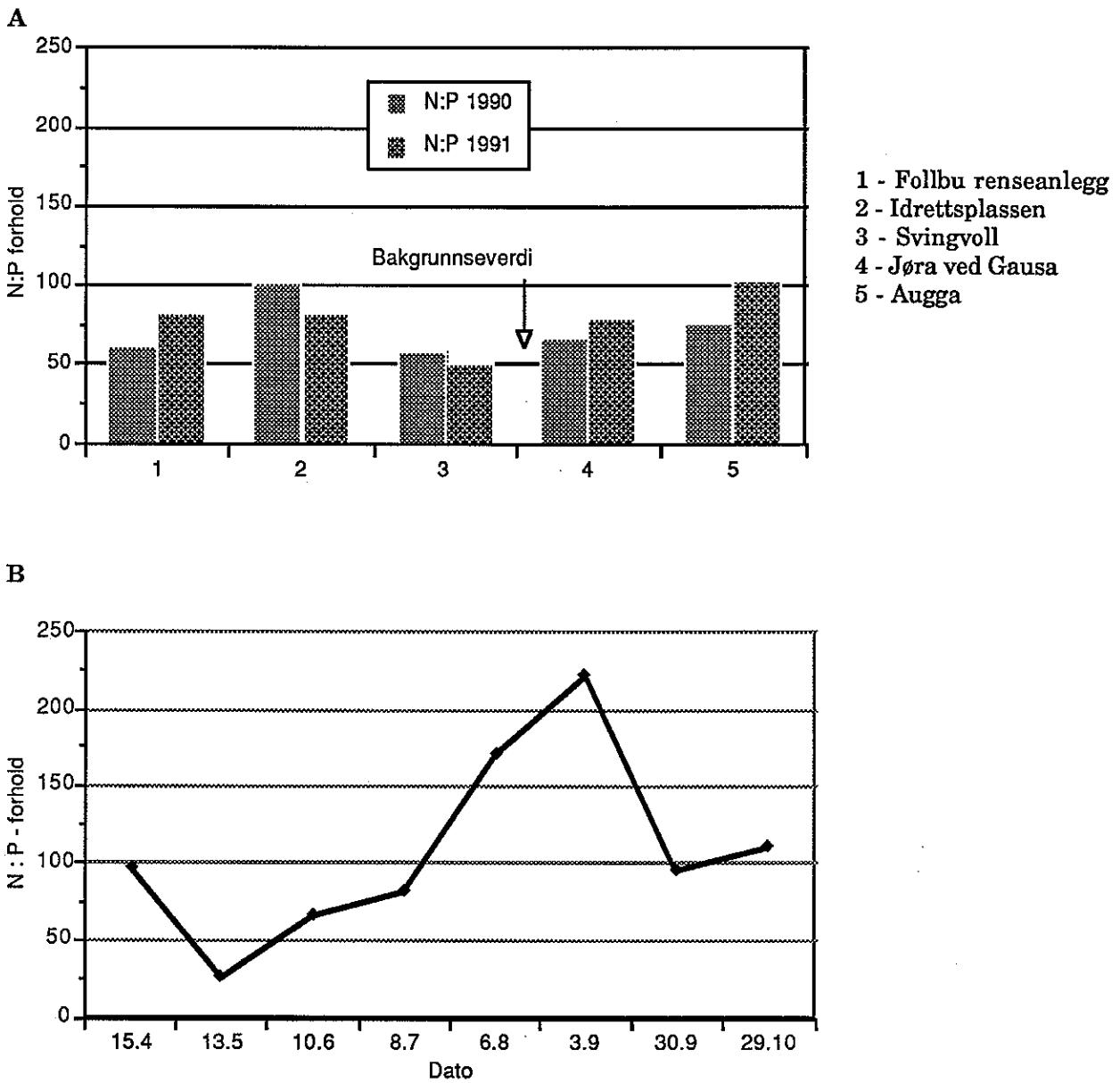
Figur 5. Mediankonsentrasjon av total fosfor og orthofosfat på målestasjonene i Gausa 1991. µg P/l.

Forholdet mellom nitrogen og fosfor gir en indikasjon på hvilke kilder næringssaltforurensningen stammer fra. Et høyt N/P-forhold tyder på forurensning fra landbruket mens et lavere N/P-forhold tyder på større innslag av kloakkforurensning. N/P forholdet er høyt på alle målestasjonene. Bakgrunnsverdiene i Gausa tilsier et N:P-forhold på mellom 40 og 50. Spesielt målestasjonen i Jøra v/Gausa har høyt N:P-forhold. Målestasjonene ved idrettsplassen og ved Svingvoll har lavere N:P-forhold i 1991 enn i 1990. For de andre stasjonene er forholdet høyere i 1991 enn i 1990 (se figur 6A).

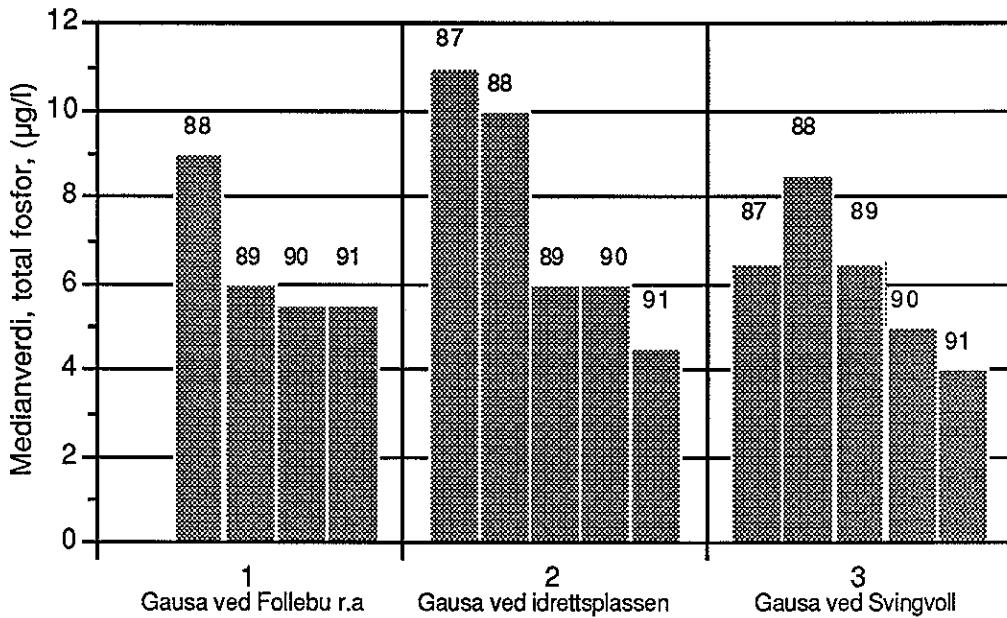
N:P-forholdet varierer betydelig over året (se fig. 6B). Forholdet er lavt på forsommeren og stiger betydelig utover sommeren og høsten. På senhøsten avtar N:P-forholdet igjen.

Figur 6. Forholdet mellom N og P på målestasjonene i Gausa. A=årsmiddelverdi for hver prøvetakingsstasjon i 1990 og 1991. B=middelverdi for alle stasjonene på hvert prøvetakingsdato.

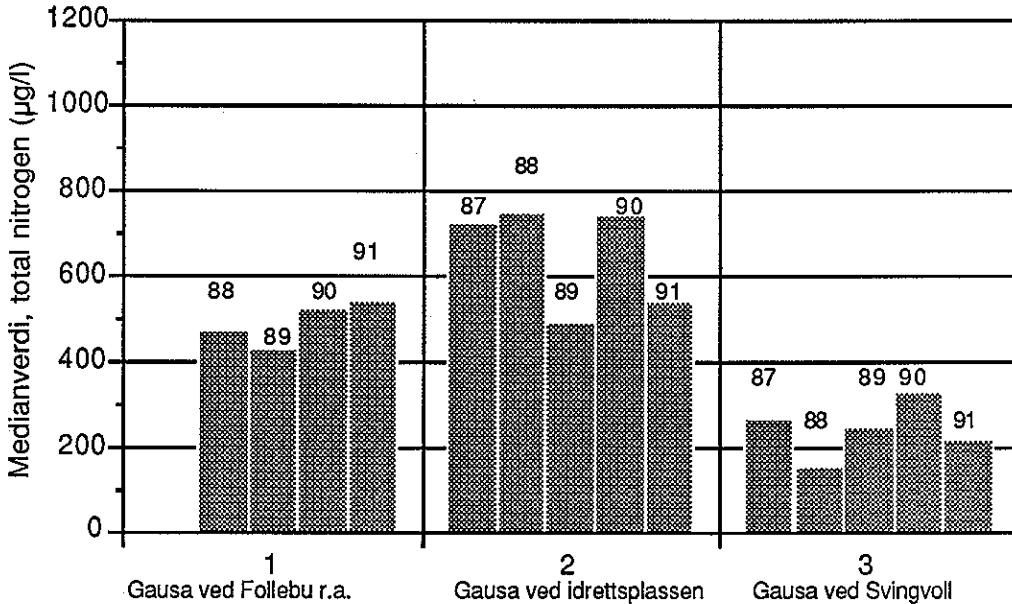

For 2-3 av målestasjonene finnes det data helt tilbake til 1987. En sammenstilling av medianverdiene for næringssaltene for hele perioden Gausavassdraget er overvåket, viser en klar tendens til bedring i forurensningen med fosfor (se figur 7). Forurensningen med nitrogen viser ikke den samme tendensen til forbedring (se figur 8). En må imidlertid være klar over at datagrunnlaget for 1987 og 1988 er mye spinklere enn for 1989, 1990 og 1991 og at forskjeller i vannføringen fra år til år kan ha stor betydning for resultatene. Det må derfor ikke trekkes for bastante konklusjoner når det gjelder tidsutviklingen for hele perioden.

Figur 7. Medianverdi for total fosfor i Gausa, 1987-1991. µgP/l

Figur 8. Medianverdi for total nitrogen i Gausa, 1987-1991. µgP/l

Samlet vurdering av næringssaltforurensningen i hovedvassdraget

Gausa er sterkere forurensset med nitrogen enn med fosfor. Fosfortilførselen skjer som episoder ved stor nedbør og vannføring, mens nitrogentilførselen kan være høy også ved lav vannføring. Dette indikerer at fosfor holdes bedre tilbake i nedslagsfeltet og at

nitrogenforurensningen stammer både fra punktkilder og arealavrenning.

En forbedring i forurensningssituasjonen i vassdraget når det gjelder næringssalter kan i første rekke oppnås gjennom reduksjon av nitrogentilførslene. Målsetningen bør være at ingen av målestasjonene i hovedelva skal ha medianverdier over 450 µgN/l (grenseverdi mellom forurensningsklasse 2 og 3 - moderat forurenset og markert forurenset) ved månedlig prøvetaking gjennom året.

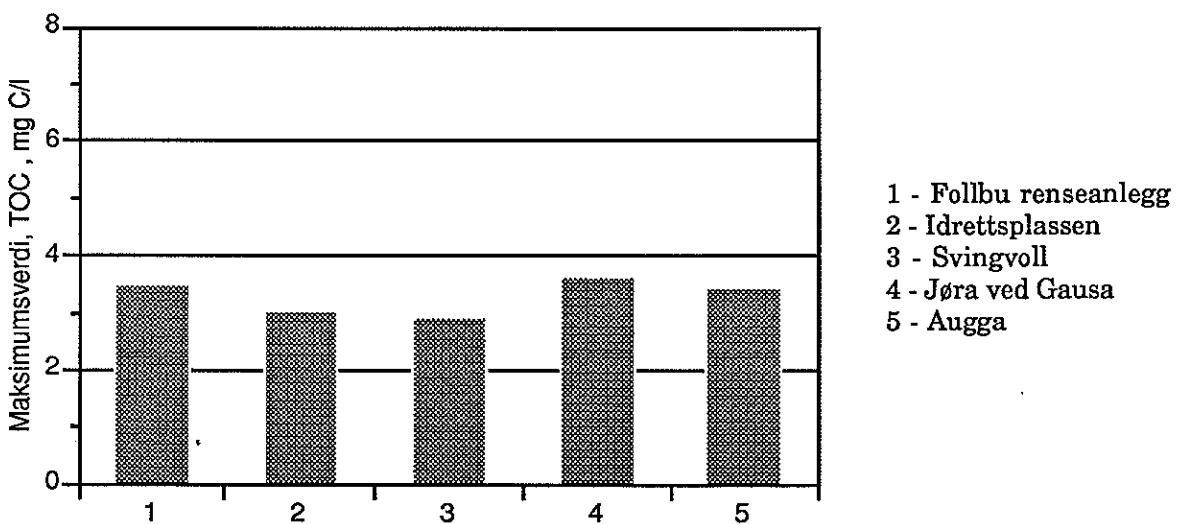
Forurensning med organisk stoff

Organisk stoff forekommer enten oppløst i vannet eller som partikulært materiale. I begge tilfeller gir høyt innhold av organisk stoff misfarging av vannet og nedsatt sikt. Organisk stoff består av humusstoffer som gir brun farge på vannet, og av andre typer organisk stoff som vanligvis omsettes raskt i vannet. Hovedkildene til humusstoffene er tilførsler fra skog- og myrområder, mens annet organisk stoff stammer fra kloakkvann, industriutslipp og jordbruksaktiviteter, f.eks silosuft.

I Gausa er organisk stoff målt som totalt organisk karbon (TOC). Ved klassifisering av vannkvaliteten tas det utgangspunkt i de høyeste registrerte verdiene (maksimalverdiene) av TOC i løpet av prøveperioden.

TOC-verdiene i Gausa har relativt små variasjoner mellom målestasjonene og også i løpet av prøvetakingsperioden (se figur 9). De høyeste verdiene registreres i forbindelse med vårflommen og tyder på utvasking fra nedbørfeltet (arealavrenning) framfor punktkilder. Samtlige målestasjoner har betydelig lavere TOC-verdier i 1991 enn i 1990.

Figur 9. Maksimalverdi for total organisk karbon (TOC) på målestasjonene i Gausa 1991. mg C/l.

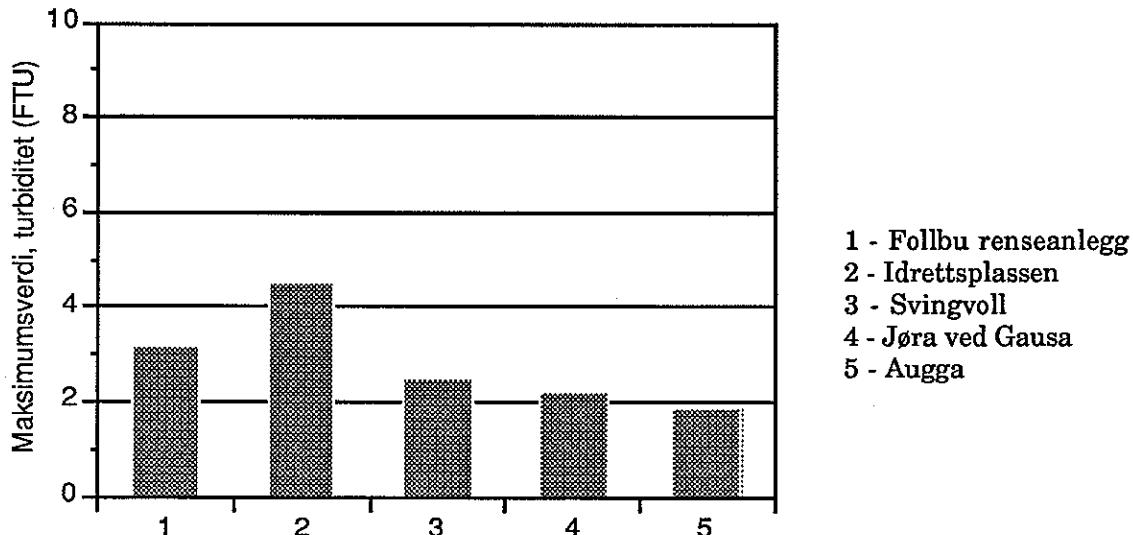
Partikkelforurensning

Økt partikkellinnhold eller tilslamming i et vassdrag oppstår ved utslipp av avløpsvann, tilførsel av erosjonsmateriale fra landbruksområder og ved anleggsvirksomhet i eller langs vassdraget. Ved klassifisering av forurensningsgraden mht. partikler brukes

maksimalverdien for turbiditet (FTU) i løpet av prøvetakingsperioden.

I Gausa var innholdet av partikler høyt i vårflommen. Turbidetsverdiene tyder på betydelig erosjon både i nedbørfeltet og i selve elveleiet. De høyeste verdiene ble registrert på målestasjonen ved idrettsplassen (se figur 10). Denne målestasjonen er trolig påvirket både av erosjon fra jordbruksområder og fra anleggsvirksomhet i forbindelse med grusuttak i Gausa oppstrøms målestasjonen. Turbidetsverdiene er betydelig lavere i 1991 enn i 1990.

Figur 10. Maksimumsverdi for turbiditet på målestasjoner i Gausa 1991. FTU.

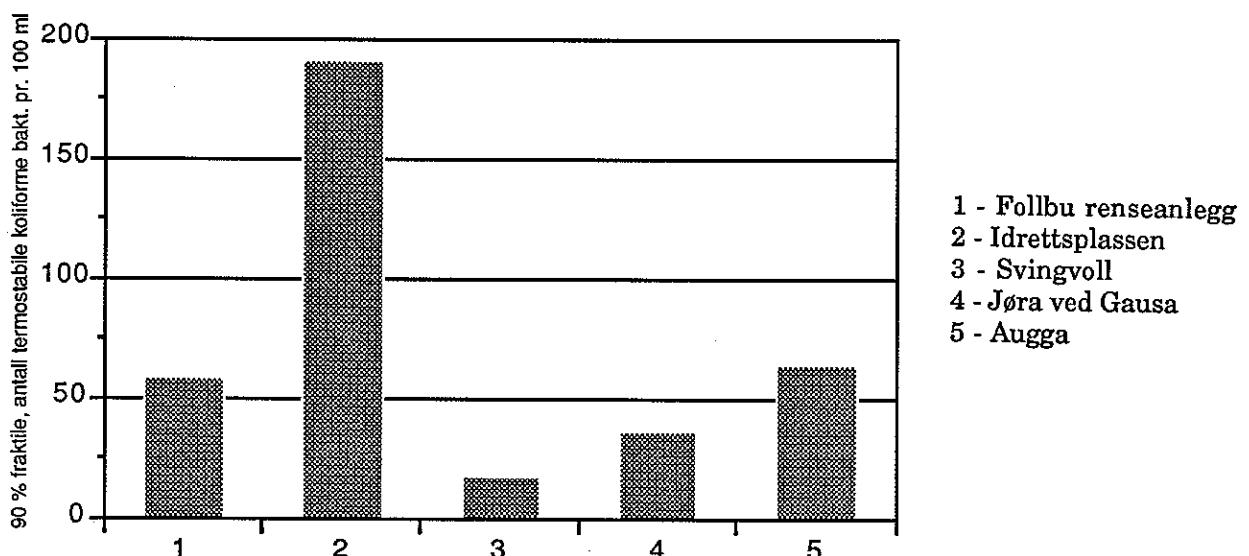
Bakterieforurensning

Innholdet av tarmbakterier eller termostabile koliforme bakterier i en vannforekomst brukes som indikator på fersk tilførsel av avføring fra mennesker eller varmblodige dyr. Naturtilstanden karakteriseres ved fravær av slike bakterier i 100 ml vannprøve. Forekomsten av tarmbakterier gir også et mål på om vannet kan inneholde sykdomsfremkallende eller patogene mikroorganismer.

Ved klassifisering av forurensningsgrad når det gjelder bakterier brukes 90 prosent fraktilen for målingene av termostabile koliforme bakterier over undersøkelsesperioden. Dvs. dersom det er tatt 10 prøver så brukes verdien for den nest høyeste målingen.

I Gausa varierer bakterieinnholdet både med vannføringen og med årstiden. Både lav vannføring på sommeren med liten fortynning av utslippet fra punktkilder, og høy vannføring i nedbørrike perioder med stor utvasking, gir høyt bakterieinnhold. Det er spesielt målestasjonen ved idrettsplassen som har høyt bakterieinnhold (se figur 11). Situasjonen på de 5 målestasjonene er nesten identisk med forholdene i 1990.

Figur 11. 90-prosent fraktile for antall termostabile koliforme bakterier pr. 100 ml prøve på målestasjoner i Gausa 1991.

Det er også tatt prøver av forekomsten av fekale streptokokker på målestasjonene. Denne parameteren gir en indikasjon på om bakterieinnholdet i vannet stammer fra husdyrgjødsel eller fra kloakk.

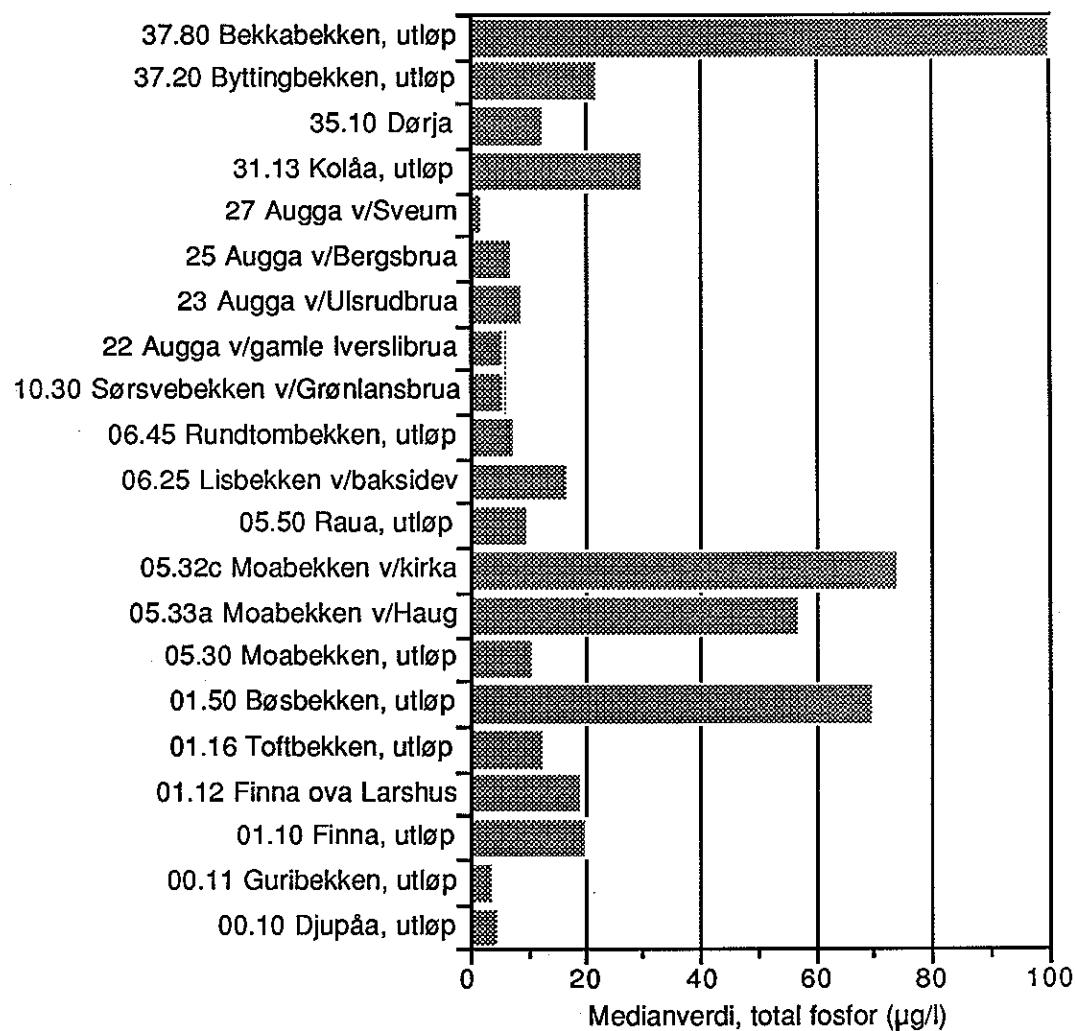
På målestasjonen i Augga ble det ved tre tilfeller i 1991 registrert et forhold mellom fekale streptokokker og termostabile koliforme bakterier som indikerer at bakteriene stammer fra husdyrgjødsel. Også på de andre målestasjonene ble det registrert forhold som tyder på at husdyrgjødsel utgjør en betydelig del av bakterietilførselen til vassdraget.

4.3 VANNKVALITETEN I TILLØPSBEKKER

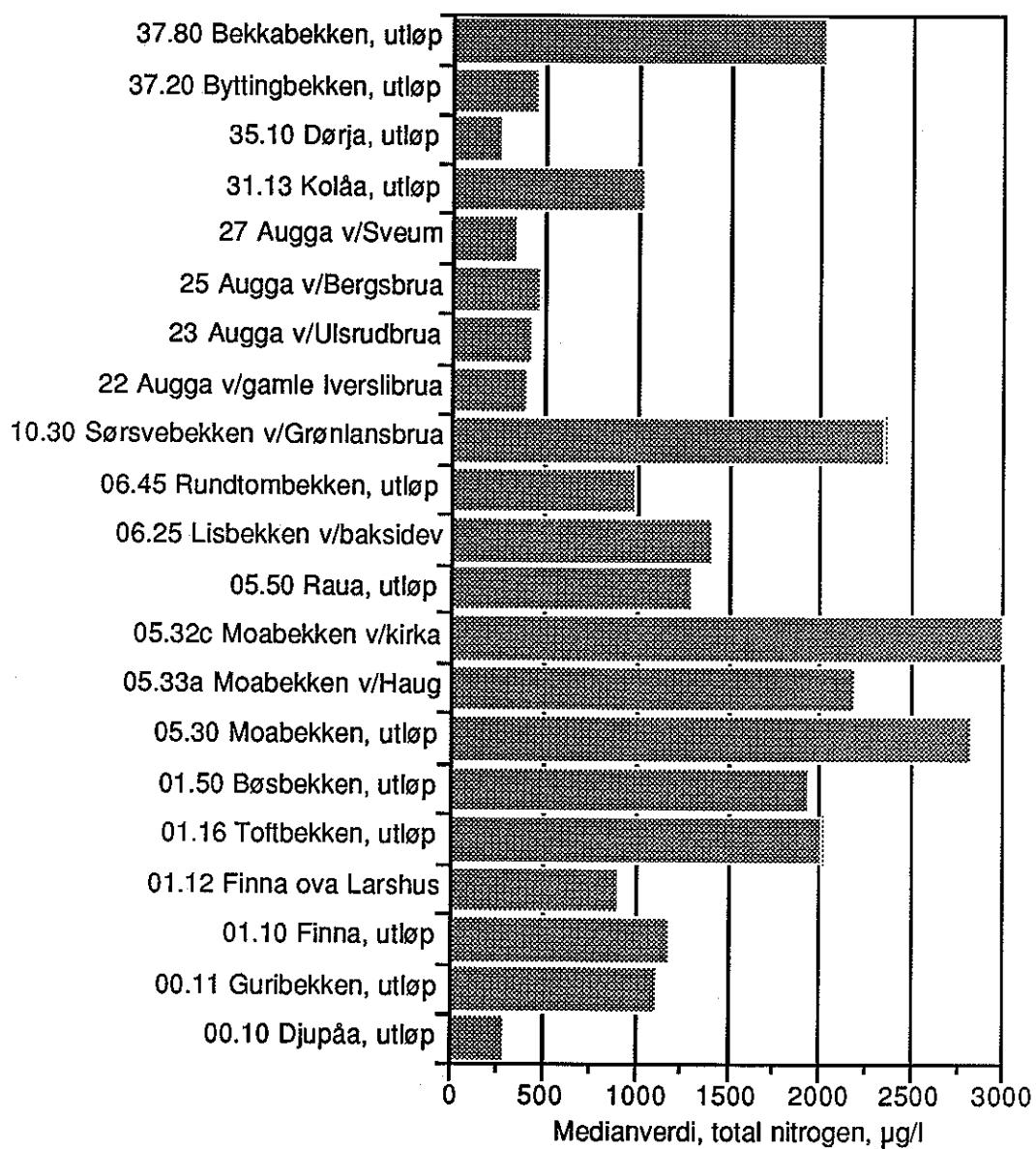
Næringsalalter

Resultatene for de undersøkte tilløpsbekkene er vist på figur 12 og figur 13. Konsentrasjonen av fosfor er høyest i Bekkabekken, Moabekken og Bøsbekken, mens konsentrasjonen av nitrogen er høyest på målestasjonene i Moabekken, Bøsbekken, Toftbekken, Sørsvebekken og Bekkabekken. Grenseverdien for at mindre bekker skal klassifiseres som sterkt forurenset med fosfor ligger på 70 µgP/l. Tilsvarende for nitrogen ligger verdien på 1 500 µgN/l (SFT, 1989). På samme måte som i hovedelva er bekkene relativt sett mer forurenset med nitrogen enn med fosfor.

Figur 12. Medianverdi for total fosfor i tilløpsbekkene til Gausa, 1991. µg P/l .

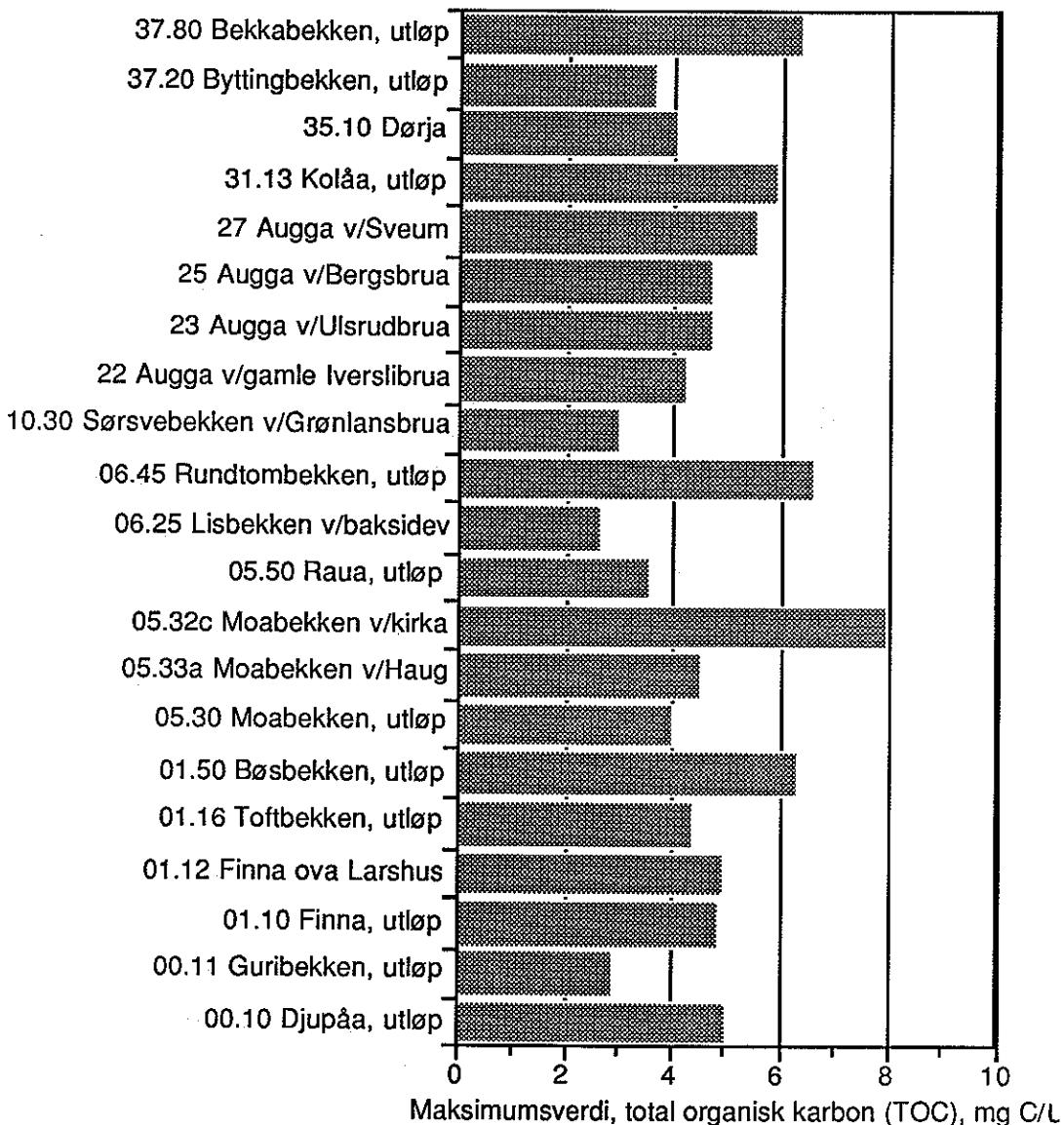
Figur 13. Medianverdi for total nitrogen i tilløpsbekkene til Gausa, 1991. µg N/l .

Organisk stoff

Innholdet av organisk stoff er høyest i Moabekken, Bøsbekken, Rundombekken og Bekkabekken. Ingen av målestasjonene har maksimalverdier over 9 som er grenseverdien mellom moderat og betydelig forurenset vann (SFT, 1989). I likhet med i hovedelva varierer innholdet av organisk stoff i bekkene relativt lite (se figur 14).

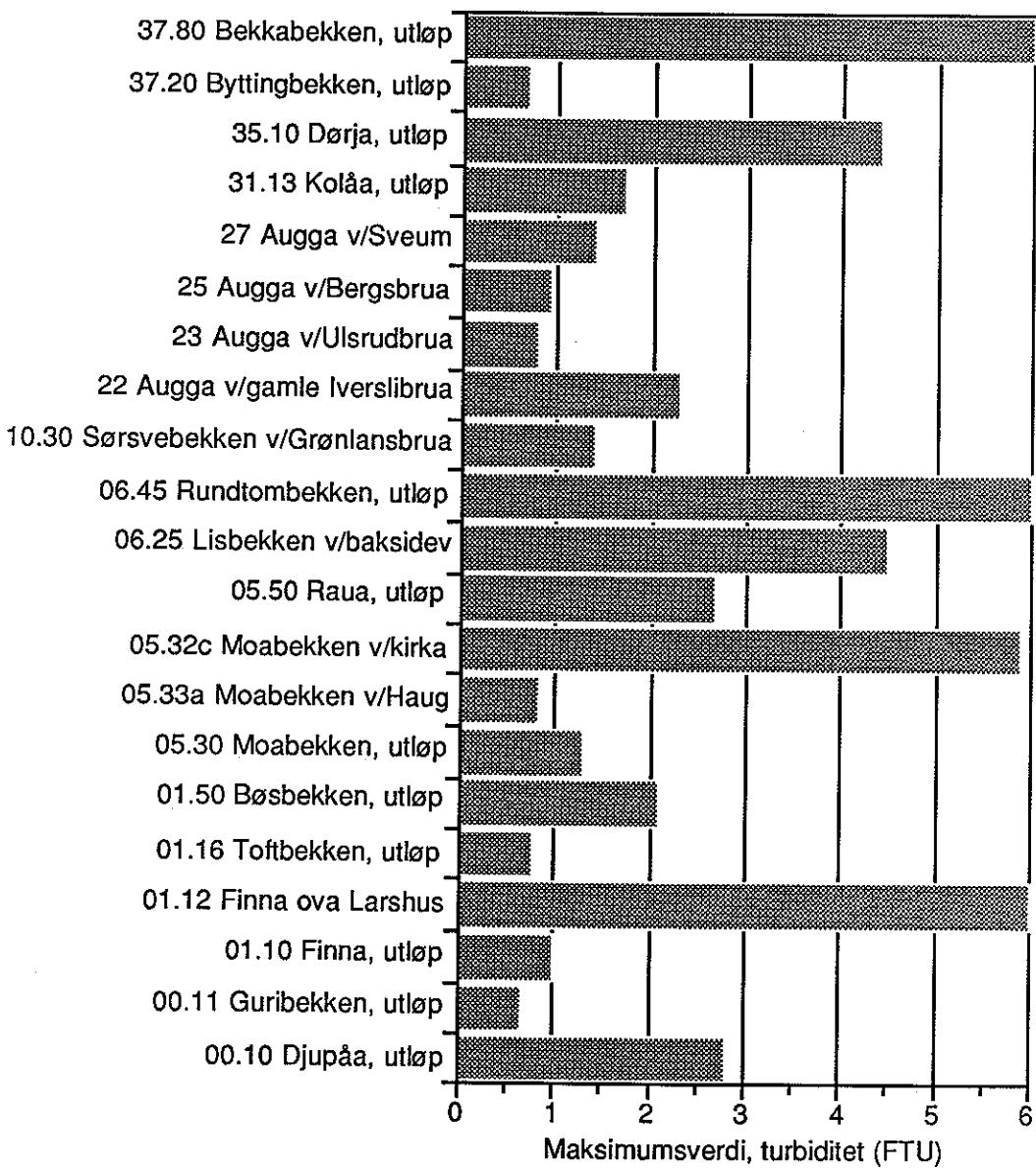
Figur 14. Maksimumsverdi for total organisk karbon (TOC) i tilløpsbekkene til Gausa, 1991. mg C/l.

Partikkelinnhold

Maksimumsverdien for turbiditet i bekkene viser at Finna, Moabekken, Liesbekken, Rundtombekken, Dørja og Bekkabekken har partikkelinnhold på mer enn 3,0 FTU (se figur 15). Dette tilsier at disse bekkene må klassifiseres som betydelig eller sterkt forurensed med partikler (SFT, 1989).

Figur 15. Maksimumsverdi for turbiditet i tilløpsbekkene til Gausa, 1991. FTU .

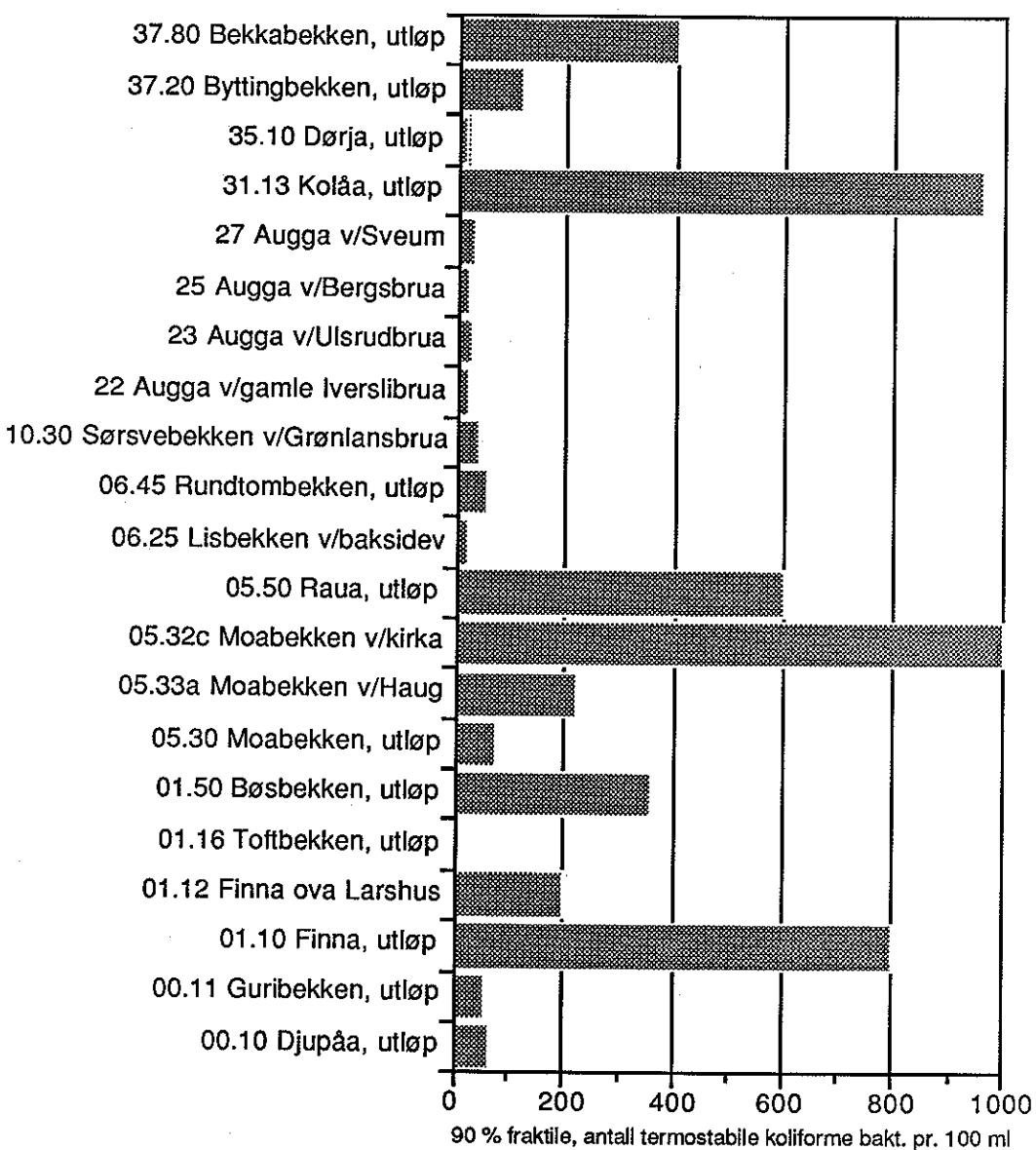

Bakterier

90 % fraktilen for innholdet av termostabile koliforme bakterier varierer fra verdier nær null til verdier over 1 000 (se figur 16). Grenseverdien for at små bekker skal klassifiseres som sterkt forurensset med bakterier er satt til 500 termostabile koliforme bakterier pr. 100 ml prøve (SFT, 1989). Tilløpsbekkene Finna, Moabekken, Raua og Kolåa hadde verdier over denne grensen.

Bakterieinnholdet skyldes tilførsler av fersk kloakk eller husdyrgjødsel.

Figur 16. 90 prosent fraktile for antall termostabile koliforme bakterier pr. 100 ml prøve i tilløpsbekkene til Gausa, 1991.

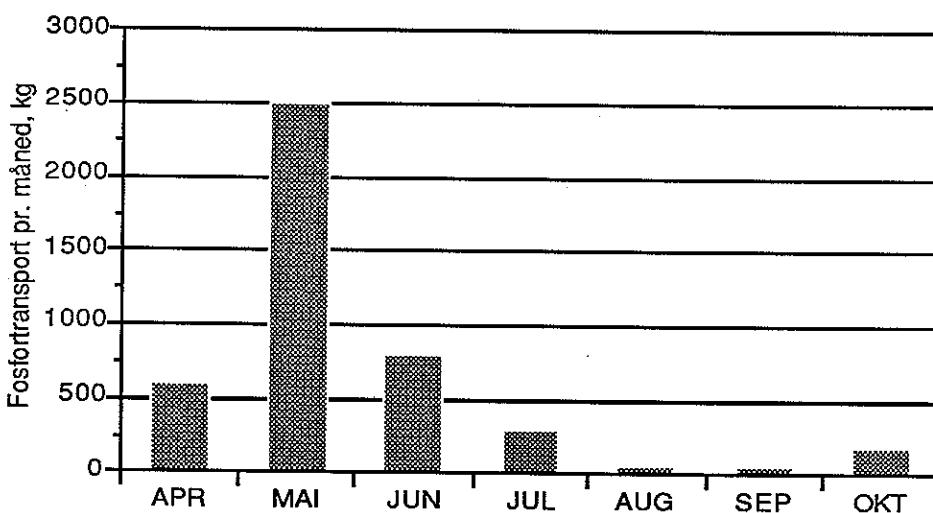
4.4 NÆRINGSSALTTRANSPORT

Hovedelva nedstrøms Follebu renseanlegg

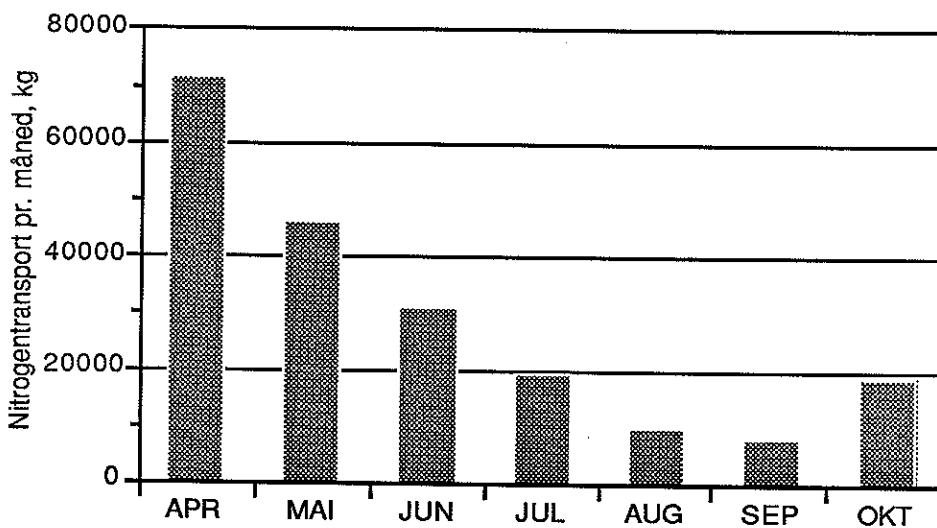
Transporten av næringssalter fra Gausa har stor betydning for forurensningssituasjonen i Mjøsa. Beregning av massetransporten av nitrogen og fosfor i Gausa ved Follebu renseanlegg er vist i figur 17 og figur 18.

I mai måned var fosfortransporten på ca. 2 500 kg i forbindelse med vårflommen. Fosfortransporten var svært lav hele høsten 1991. Månedstransporten av nitrogen var på ca. 70 tonn i april og på ca. 45 tonn i mai. Nitrogentransporten er betydelig også i sommermånedene og ut over høsten i motsetning til fosfor som det transportereres svært lite av i periodene med lav vannføring. Sammenliknet med 1990 var transporten av både P og N større i forbindelse med vårflommen i 1991. På sommeren og høsten var imidlertid transporten av næringssalter betydelig lavere enn i 1990.

Figur 17. Transport av fosfor i Gausa ved Follebu r.a. i perioden apr. til okt. 1991. Kg/mnd.

Figur 18. Transport av nitrogen i Gausa ved Follebu r.a. i perioden apr. til okt. 1991. Kg/mnd.

Massetransport i bekkene

Overvåkningen av tilløpsbekkene til Gausa viser at det er svært viktig å se konsentrasjonene som måles i de ulike bekkene i sammenheng med vannføring. Bekker med høye konsentrasjoner av næringssalter har ofte liten vannføring og lite nedslagsfelt og bidrar dermed i relativt beskjeden grad til den totale næringssalts tilførselen til vassdraget. Likefullt gir de høye konsentrasjonene uheldig virkning lokalt i bekken og tiltak må ikke unnlates selv om forurensningsvirkningen er lokal. Prioritering av tiltak må derfor skje både ut fra hensyn til lokal virkning og ut fra virkning på hoved-vassdraget.

Både antallet prøvetakingstidspunkt og muligheten for å måle vannføring i de ulike bekkene har vært begrenset. Avrenningen fra bekkene er derfor beregnet som relative verdier der den bekken som bidrar med flest kilo av henholdsvis fosfor og nitrogen gis en verdi på 100, og de andre bekkene gis verdier i forhold til denne. Vannføringen i bekkene er beregnet ut fra størrelsen på nedslagsfeltet målt ved arealberegnning fra M711 kart og verdier for midlere spesifikk avrenning fra NVE's avrenningskart. Tabell 4 viser størrelsen på nedslagsfelt og middelverdi for spesifikk avrenning for de undersøkte bekkene i Gausavassdraget i 1991.

Tabell 4 . Nedbørfelt og spesifikk avrenning fra bekkene i Gausavassdraget.

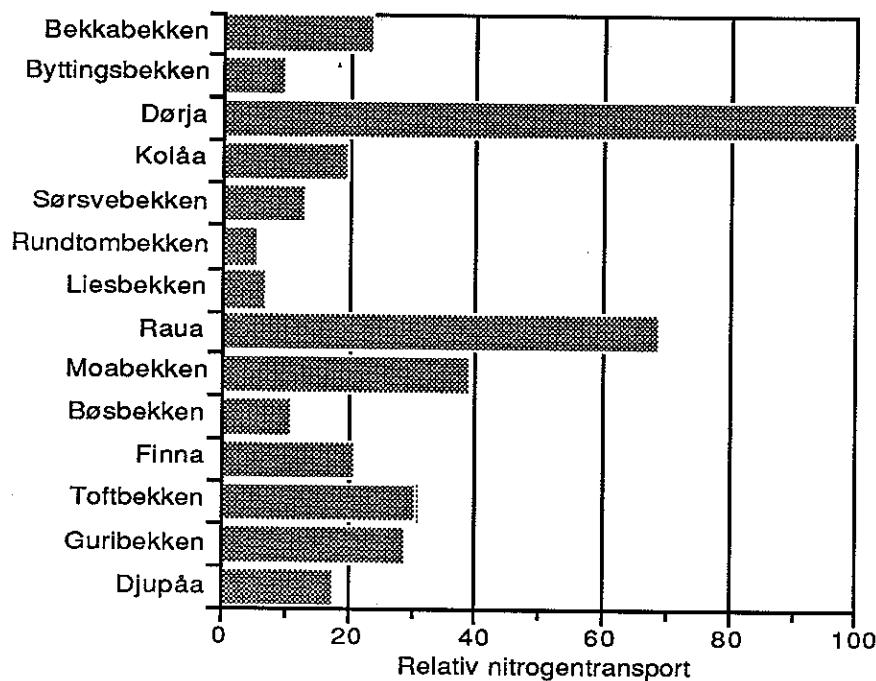
	Middelavrenning l/s km ²	Areal nedbørfelt km ²	Middelvannføring l/sek
Djupåa	11	5.5	61
Guribekken	11	4.5	50
Malbekken	11	4.6	51
Hellebekken	11	4.7	52
Simensrudbekken	11	1.4	15
Finna	11	5.0	55
Toftbekken	11	3.2	35
Bøsbekken	12	1.4	17
Moabekken	12	2.2	26
Raua	13	22.0	286
Liesbekken	13	1.6	21
Rundtombekken	14	0.9	13
Sørsvebekken	12	1.1	13
Kolåa	13	4.3	56
Dørja	15	51.8	777
Byttingsbekken	14	2.8	39
Bekkabekken	14	2.3	41

Figur 19 og 20 viser de relative verdiene for nitrogen- og fosfortransport fra de undersøkte bekkene i Gausavassdraget. Når det gjelder fosfor er det bekkene Dørja, Bekkabekken, Raua og Liesbekken som bidrar mest til forurensningen av hovedvassdraget. Tilsvarende for nitrogen er det Dørja, Raua og Moabekken som har de største bidragene.

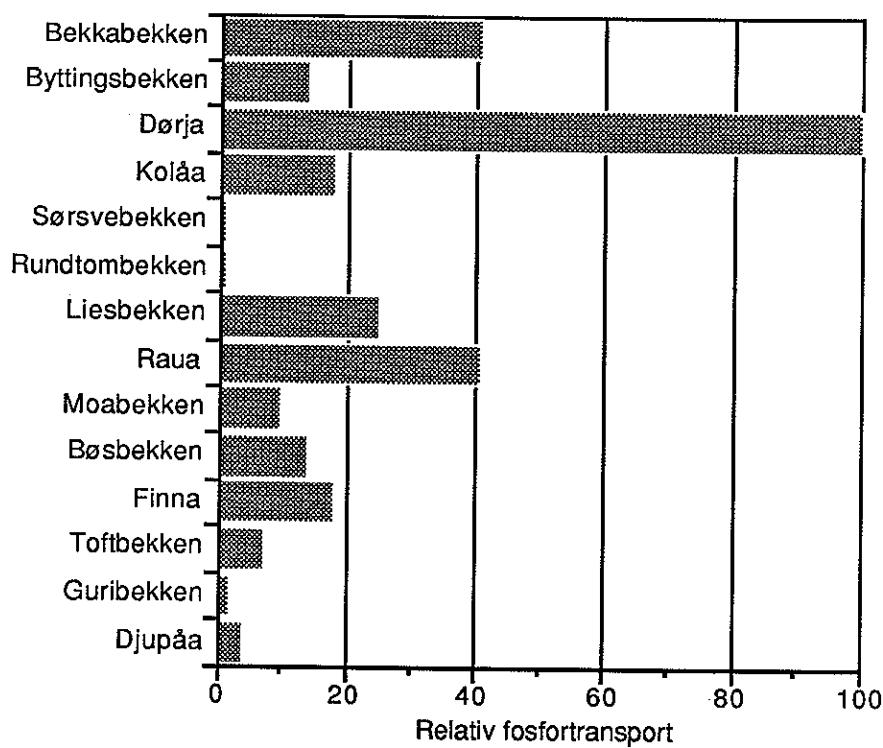
Dørja har størst transport både av fosfor og nitrogen. Dette skyldes ikke høy forurensningsbelastning, men at Dørja har betydelig større nedbørfelt enn de andre bekkene. Verken

konsentrasjonen av fosfor eller nitrogen tilsier at det er vesentlige forurensninger ut over naturlig avrenning fra Dørja.

Figur 19. Relative verdier for nitrogentransport i de undersøkte bekkene i Gausavassdraget i 1991. Størst transport av nitrogen = 100

Figur 20. Relative verdier for fosfortransport i de undersøkte bekkene i Gausavassdraget i 1991. Størst transport av fosfor = 100

4.5 KLASIFISERING AV FORURENSNINGSGRAD

Gjennom bruk av SFT's vannkvalitetskriterier for ferskvann kan forurensningsgraden (avviket fra naturtilstanden) klassifiseres med hensyn på 6 ulike typer forurensninger. For hver type forurensning gis målepunktet en tallverdi fra 1 til 4, med 1 som beste verdi og 4 dårligste. Klassifiseringssystemet inneholder grenseverdier for de parameterene som skal brukes til klassifisering av hver enkelt type forurensning, samt regler for hvordan tallverdiene skal bestemmes. Det er egne grenseverdier for "jordbruksbekker" (SFT, 1989). Disse verdiene er brukt for målestasjonene i tilløpsbekkene til Gausa.

I Gausavassdraget er klassifiseringen utført for de 5 hovedstasjonene i hovedelva og for de 25 bekkestasjonene (se tabell 5 og tabell 6). Antallet prøver i bekkene er noe lavt. Usikkerheten i klassifiseringen er derfor noe større her enn for hovedstasjonene. Klassifiseringen er utført for følgende 4 forurensningstyper:

* **Næringsalter** - målt ved total nitrogen og total fosfor.

(I Gausavassdraget er forurensningsgraden når det gjelder nitrogen stort sett høyere enn for fosfor. Forurensningsklassene for nitrogen og for fosfor er derfor ikke slått sammen til en verdi for næringssaltbelastning, men beholdt hver for seg for å få fram forskjellene mellom nitrogen- og fosforforurensningen.)

* **Organisk stoff** - målt som TOC.

* **Partikler** - målt som turbiditet.

* **Bakterier** - målt som termostabile koliforme bakterier.

Ut fra klassifiseringsresultatene er forurensning med nitrogen sammen med bakterieforurensning de alvorligste problemene i Gausavassdraget. Dette gjelder både i hovedelva og i tilløpsbekkene. Kildene til disse forurensningene kan variere fra sted til sted og med årstiden. Arealavrenning fra jordbruket, punktutslipp av kloakk fra spredt bebyggelse og punktutslipp i jordbruket er hovedårsakene.

Målestasjonene i hovedelva har stort avvik fra naturtilstanden når det gjelder partikkelinnehold. Dette kan skyldes både at det er en betydelig erosjon i nedslagsfeltet og at det er stor erosjon i selve elveleiet. Bedømt ut fra de bekkene som er undersøkt skjer hoveddelen av erosjonen i elveleiet. Årsakene til dette ligger både i tekniske inngrep i elva og at vannet holdes mindre tilbake i nedslagsfeltet enn tidligere, f.eks pga. grøfting og bekkelukking.

Tabell 5. Gausavassdraget klassifisert etter SFT's Vannkvalitetskriterier for ferskvann

Målestasjon	Nitrogen	Fosfor	Organisk stoff	Partikler	Bakterier
Stasjon 1 - Follebu renseanlegg	3	1	2	4	3
Stasjon 2 - Idrettsplassen	3	1	1	4	3
Stasjon 3 - Svingvoll	1	1	1	3	2
Stasjon 4 - Jøra ved Gausa	2	1	2	3	2
Stasjon 5 - Augga	3	1	2	2	3

Forurensningsklasse 1 - lite avvik fra naturtilstanden.

Forurensningsklasse 2 - moderat avvik fra naturtilstanden.

Forurensningsklasse 3 - markert avvik fra naturtilstanden.

Forurensningsklasse 4 - stort avvik fra naturtilstanden.

Tabell 6. Tilløpsbekker i Gausavassdraget klassifisert etter SFT's Vannkvalitetskriterier

Målestasjon	Nitrogen	Fosfor	Organisk stoff	Partikler	Bakterier
00.10 Djupåa	1	1	2	2	2
00.11 Guribekken	3	1	1	1	2
00.20 Malbekken	*	*	*	*	*
00.30 Hellebekken	*	*	*	*	*
00.40 Simensrudbekken	*	*	*	*	*
01.10 Finna, utløp	3	2	2	2	3
01.12 Finna ova Larshus	3	2	2	4	2
01.16 Toftbekken, utløp	4	2	2	1	1
01.50 Bøsbekken, utløp	4	3	2	2	2
05.30 Moabekken, utløp	4	1	1	2	2
05.33a Moabekken ved Haug	4	3	2	1	2
05.35 Moabekken ved Aspelund	4	2	1	2	1
05.32c Moabekken ved kirka	4	4	2	3	4
06.10 Raua, utløp	3	1	1	2	2
06.25 Liesbekken ved baksidene	3	2	1	3	1
06.45 Rundtombekken, utløp	3	1	2	4	2
10.30 Sørsvebekken, utløp	4	1	1	2	1
22 Augga v/gamle Iverslibrua	2	2	2	2	2
23 Augga v/Ulsrudbrua	2	3	2	1	2
25 Augga v/Bergsbrua	3	1	2	1	2
27 Augga v/Sveum	2	1	3	2	2
31.13 Kolåa, utløp	3	3	2	2	3
35.10 Dørja, utløp	1	2	2	3	1
37.20 Byttingsbekken, utløp	2	2	1	1	2
37.80 Bekkabekken, utløp	4	4	2	4	2

* = for å observasjoner pga. tørre bekker høsten 1991.

Målsettinger for forurensningsklasser

En rimelig målsetting for Gausavassdraget når det gjelder forurensningsklasse bør være følgende:

Ingen av målestasjonene i Gausavassdraget må ha forurensningsklasse 3 eller 4 for noen av de aktuelle forurensningstypene i vassdraget (næringshalter, organisk stoff, partikler eller bakterier).

Hovedelva

Dette innebærer at 1 års overvåkning på målestasjonene i hovedelva må vise:

Medianverdi for total nitrogen på < 450 µg/l
 Medianverdi for total fosfor på < 10 µg/l
 Maksimumsverdi for TOC på < 5,0 mg C/l
 Maksimumsverdi for partikkellinnhold på < 2,0 FTU
 90 % fraktile for antall termostabile koliforme bakterier pr 100 ml prøve på < 50

Tilløpsbekker

1 års overvåkning i mindre tilløpsbekker må vise:

Medianverdi for total nitrogen på < 650 µg/l
 Medianverdi for total fosfor på < 28 µg/l
 Maksimumsverdi for TOC på < 8,0 mg C/l
 Maksimumsverdi for partikkellinnhold på < 3,1 FTU
 90 % fraktile for antall termostabile koliforme bakterier pr 100 ml prøve på < 500

4.6 KONKLUSJONER, TILRÅDNINGER OG VIDEREFØRING I 1992

Forurensningssituasjonen

Nitrogenforurensning sammen med partikkelforurensning og bakterieforurensning peker seg ut som de alvorligste forurensningene i Gausavassdraget.

Partikkelforurensningen skiller seg ut ved at den i hovedsak er et problem i hovedelva og at den i stor grad skyldes stor massetransport i perioder med høy vannføring. Massetransport ved flomvannsføring er en naturlige hendelse som i større og mindre grad forekommer i alle elver i løpet av året. Grunnen til at dette betraktes som forurensning i Gausa er at massetransporten er høyere enn den ville vært naturlig fordi vassdraget og nedslagsfeltet har vært utsatt for en rekke tekniske inngrep som gir raskere avrenning ved regnsvann, mer ustabilt bunnsubstrat og større erosjon i selve elveleiet. Situasjonen er derfor vanskelig å reversere, og kan bare påvirkes gjennom erosjonsforebyggende tiltak i og langs vassdraget og tiltak for å dempe flomtopper.

Nitrogen og bakterieforurensningen kan enklere relateres direkte til utslippskilder enten i form av punktutslipp eller arealavrenning. Det er "enklere" å nå målsettingene for disse typene forurensninger både fordi avviket mellom aktuell situasjon og målsetting er mindre for de fleste lokalitetene, og fordi en stor del av nitrogen- og bakterieforurensningen skjer som utsipp til tilløpsbekker der kildene er lettere å få oversikt over, og tiltakene kan settes inn mer direkte, særlig når det gjelder punktutslipp.

Kildene til nitrogen- og bakterieforurensningen er utsipp av kloakk fra spredt bebyggelse og kommunale avløpsanlegg samt arealavrenning og punktutslipp i landbruket. Reduksjon av utsippene av kloakk avhenger i stor grad av kommunenes behandling av utsipp fra spredt bebyggelse, og av tilknytning, vedlikehold og drift av kommunale kloakkavløpsanlegg. Når det gjelder utsippene fra landbruket så er virkemidlene best når det gjelder punktutslipp. Arealavrenningen, som betyr mest for forurensnings-situasjonen, er vanskeligere å redusere på kort sikt. Reduksjon av arealavrenningen

krever bruk av mange ulike virkemidler som rettledning, holdningskampanjer, gjødselplanlegging, bruk av økonomiske virkemidler i tillegg til de virkemidlene Forurensningsloven gir.

Bekkeovervåkningen gir grunnlag for å prioritere områder der det er viktigst å planlegge og gjennomføre tiltak i landbruket og for kommunen når det gjelder kloakkutsipp.

Tilrådninger

Ut fra bekkeovervåkningen i 1991 må følgende bekker prioriteres høyest når det gjelder å få gjennomført tiltak:

Moabekken
Bøsbekken
Bekkabekken
Liesbekken
Finna
Kolåa
Raua
Toftbekken
Sørsvebekken

I tillegg kommer bekker som det er vist å være behov for tiltak i ved vassdragsovervåkningen i 1990, se rapport nr. 19/91 fra Fylkesmannens miljøvernavdeling.

Videreføring i 1992

Overvåkningen i Gausavassdraget i 1992 omfatter prøvetaking 1 gang pr. måned på de samme 5 hovedstasjonene som i 1990 og 1991, mens bekkeovervåkningen avsluttes. I tillegg videreføres fiskeundersøkelsen (se kap. 5).

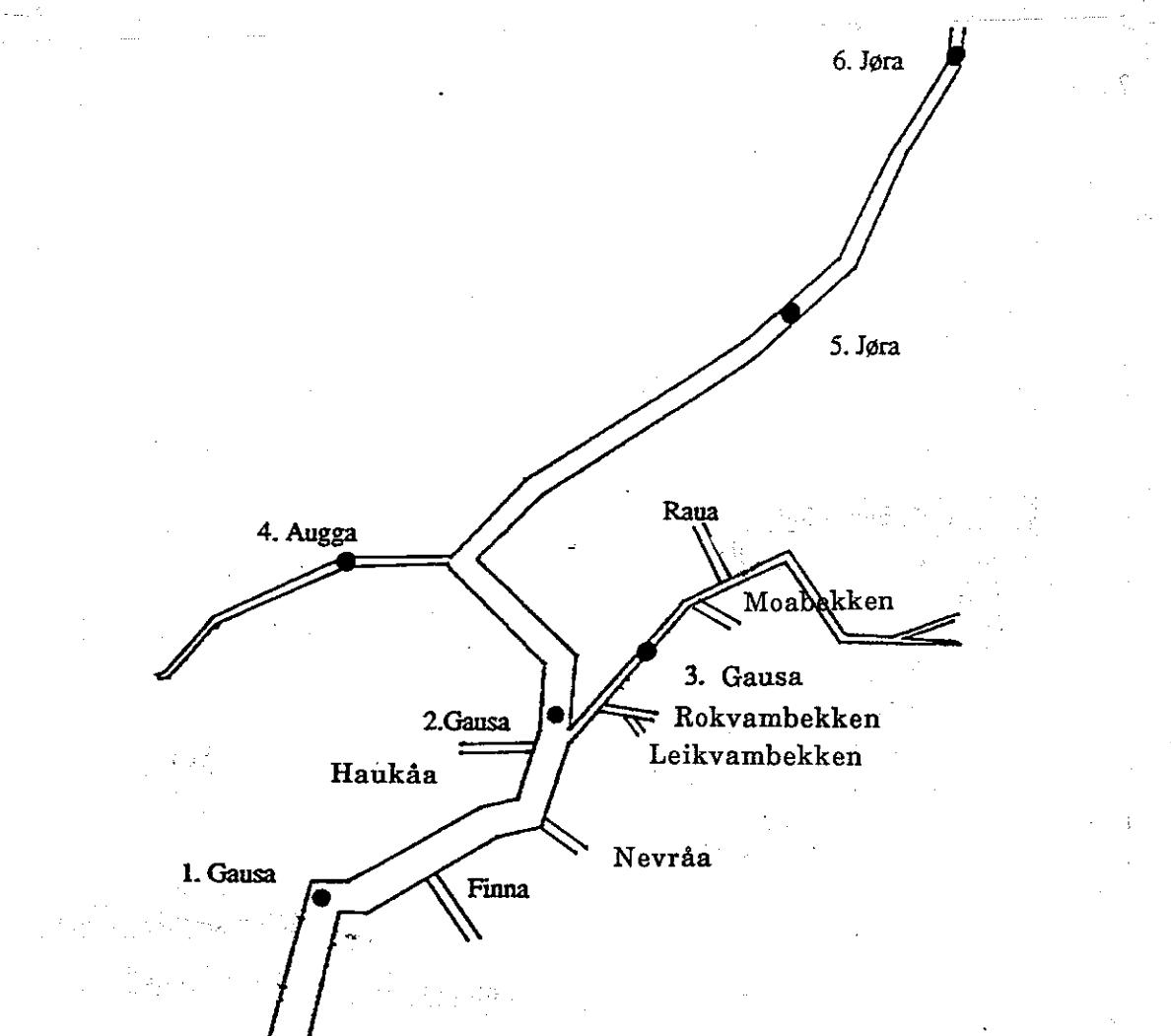
5. MATERIALE OG METODER, FISK

Hensikten med fiskeundersøkelsene er først og fremst å overvåke ungfiskbestanden av ørret i hovedvassdraget for å kunne registrere eventuelle forandringer. Denne overvåkingen har pågått siden 1985. I 1989 ble det også påbegynt en registrering av ørretbestanden i tilløpsbekker til hovedvassdraget og dette arbeidet er videreført i 1991. Mange av bekkene er viktige gyte- og oppvekstområder. Det er i tilløpsbekkene forurensningen er mest markert og leatest gir ulevelige forhold for fisken. I tillegg til forurensning er også mange av bekkene utsatt for uttorking om sommeren. Dette problemet har vært særlig framtrædende i 1991. Mange steder er fiskeoppgangen også hindret ved masseavsetninger (spesielt i utløpet) og ved at kvist og annet rask blokkerer bekkeløpet. Tilslutt i dette kapitlet tas det opp hvordan overvåkingen av fisk i Gausavassdraget bør følges opp og hvilke tiltak som kan gjøres (og tildels er gjennomført) for å bedre forholdene for fisken.

Feltstasjoner og metoder

Tettheten av ørret på 6 stasjoner i Gausavassdraget er tidligere undersøkt i 1985-1989 (Drageset et. al. 1989, Østdahl & Taugbøl 1990, Østdahl & Taugbøl 1991). De samme stedene, med små endringer, er undersøkt i 1991 (se figur 21 og tabell 7).

Figur 21. Oversikt over fiskestasjoner i Gausavassdraget og undersøkte tilløpsbekker i 1991.

Tabell 7. Prøvestasjoner for fiskeundersøkelsene i Gausavassdraget og beskrivelse av det avfiskede området.

Stasjon 1: Gausa. 160 m o.h. UTM 32V NN 711 821.

Grunt område langs land (0-30 cm dypt, 1-3 m bredt). Utenfor gruntområdet er det dypere med kraftig strøm og stryk og dermed liten fangbarhet på fisken. Bunn: Grus og stor stein.

Stasjon 2: Gausa. 240 m o.h. UTM 32V NN 662 881.

Store grunne (0-30 cm), stilleflytende områder, men også endel stryk og dypere (ned til 50-60 cm) områder. Bunn: Grus og stor stein.

Stasjon 3: Gausa. 260 m o.h. UTM 32V NN 624 912.

Små grunne, stilleflytende områder, mye strykområder og endel dype (ned til ca. 1 m) kulper. Bunn: Grus og stor stein.

Stasjon 4: Augga. 320 m o.h. UTM 32V NN 623 807.

Stilleflytende med endel overhengende vegetasjon og dyp ned til 60-70 cm. Stabil og god fangbarhet på alle størrelsesgrupper. Bunn: Fin grus og mudder med endel stor stein innimellom.

Stasjon 5: Jøra. 400 m o.h. UTM 32V NN 533 949.

Relativt store grunne (0-30 cm), stilleflytende områder. Også litt dypere områder, men her med relativt sterk strøm og dermed liten fangbarhet. Bunn: Grus og relativt liten stein, få skjulesteder for fisk i forhold til andre stasjoner.

Stasjon 6: Jøra. 480 m o.h. UTM 32V NN 446 985.

Et lite område med grunne (0-20 cm) strykpartier, men hovedsakelig dypere (ned til ca. 1 m) partier med tildels sterk strøm. Bunn: Grus og stor stein. Steinblokker langs land som gir godt skjul for fisken

Ved tetthetsberegning i undersøkelsene i 1985-1988, har et strengt avgrenset område på stasjonen blitt avfisket to ganger (suksessiv avfisking). Fangstene innenfor det strengt avgrensede området varierte imidlertid veldig, bl.a. med vannføring i elva, slik at i mange tilfeller ble fangsten for liten til å kunne beregne tetthet eller vurdere bestanden på annen måte. Fra 1989 er det derfor valgt å benytte antall fisk fanget pr. tidsenhet (30 min.) som et relativt estimat på tetthet. Det fiskes da ikke innenfor et strengt avgrenset område, men fritt i stasjonsområdet og en forsøker å fange så mye fisk som mulig.

I hovedvassdraget ble det fisket den 5. september. All fisken ble lengdemålt. For ørreten ble det i tillegg bestemt alder (utfra øresteiner og skjell) og fastslått stadium (moden/umoden) og kjønn (på moden fisk).

I perioden 12. september - 22. oktober ble det fisket i 8 tilløpsbekker til hovedvassdraget (se tabell 10). Ved dette fisket ble all ørret talt opp og bestemt med hensyn på stadium og deretter sluppet ut igjen. All fiskingen er utført med elektrisk fiskeapparat.

6. RESULTATER OG DISKUSJON, FISK

6.1 ØRRET I HOVEDVASSDRAGET

Tetthet

Relative estimater for tetthet av ørret i Gausavassdraget på de ulike stasjonene i perioden 1987-1991 er gitt i tabell 8. Alle stasjonene har en økning i fisketettheten siden 1990. Fiskingen på alle stasjonene unntatt st. 4 er følsom for svingninger i vannføringen. Det kan derfor ikke trekkes for bastante konklusjoner om endringene i fisketetthet, men det er lovende at det på 3 av stasjonene (1,3 og 5) ikke noe år undersøkelsen har pågått er fanget mer ørret enn i 1991. På st. 4 er det svært gode og stabile forhold for el-fiske. Undersøkelsen i 1991 styrker antagelsen fra 1990 om at det her har vært en reell tilbakegang i fisketetthet over undersøkelsesperioden 1987-91.

Tabell 8. Relativt estimat for tettheten av ørret på fiskestasjonene i Gausavassdraget i 1987-1990 (a: 12. juli, b: 20. sept.). Tallet angirfangst pr. 30 min. el-fiske.

Stasjon	<u>1989</u>					
	1987	1988	a)	b)	1990	1991
1. Gausa	7	0	4	6	4	12
2. Gausa	3	0	49	14	6	10
3. Gausa	18	1	15	14	23	52
4. Augga	79	60	50	72	29	33
5. Jøra	5	1	2	5	2	11
6. Jøra	13	0	39	29	10	28

Tallene for 1987 og 1988 er ikke direkte sammenlignbare med 1989/1990 fordi det i 87/88 ble fisket innenfor et strengt avgrenset område og fisketiden ble ikke registrert nøyaktig.

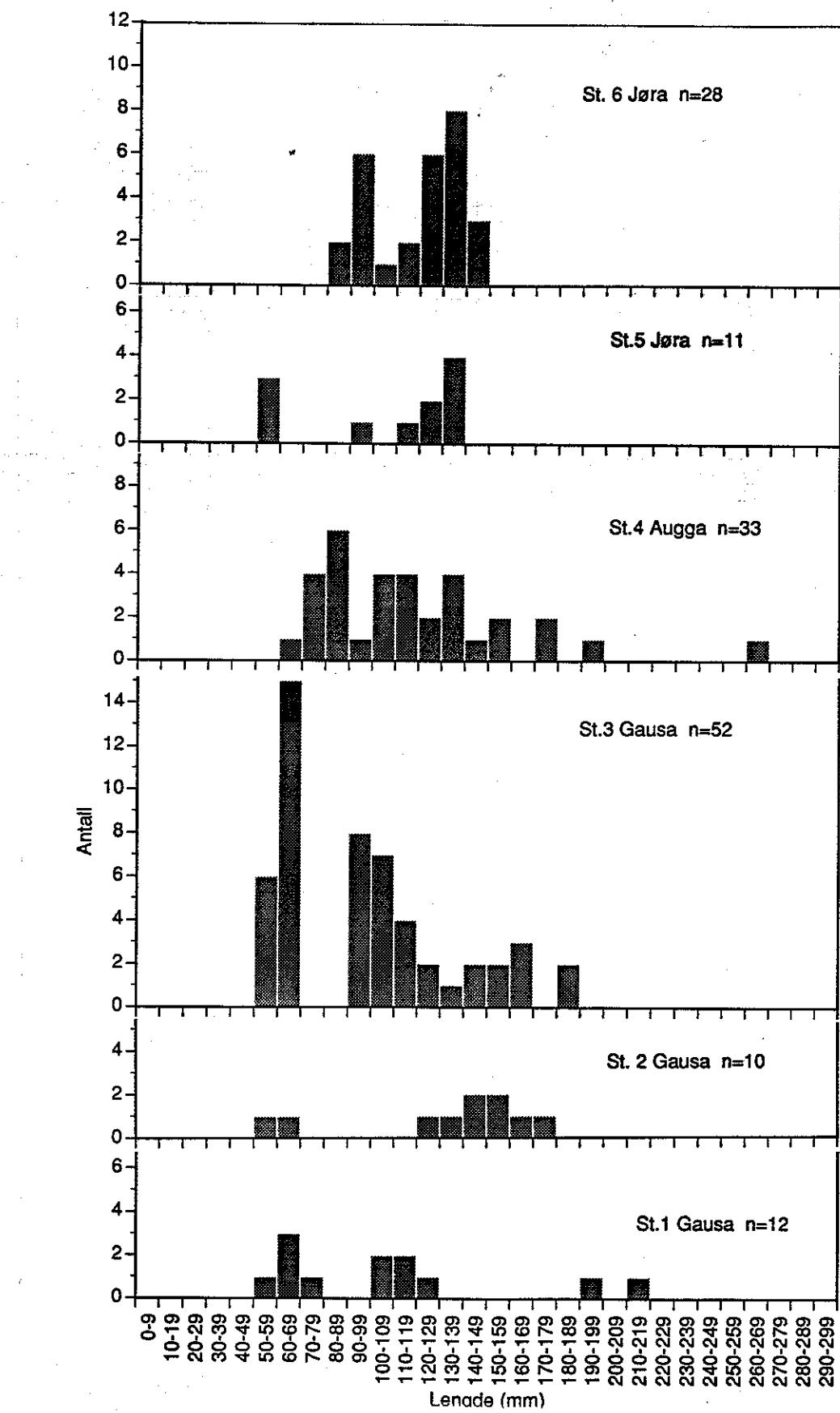
Lengde, alder, vekst og stadium

Ørreten fordele seg i lengdeintervallet 6-23 cm (se figur 22). Stasjonene i Gausa skiller seg ut ved at ørreten har en vesentlig større vekst her enn på stasjonene i Augga og Jøra. Totalt på alle seks stasjonene ble det fanget 146 ørreter.

Aldersfordeling og middellengde til ørret i de ulike aldersgrupper er gitt i tabell 9. Aldersgruppen 2+ dominerte med 40% av totalantallet, mens 1+ utgjorde i overkant av 30 % av totalantallet. Aldersgruppen 0+, som er født våren 1991, er vesentlig svakere enn 1990 og 1989 årsklassen. Aldersgruppen 3+ ble født i 1988 og var svak både som yngel (0+), som 1+ i 1989 og som 2+ i 1990. Trolig har den sterke flommen i 1988 hatt en negativ innvirkning på yngelen dette året (se også figur 23).

Middellengden for 0+ etter avsluttet vekstsесong varierte fra 5,8 cm (Gausa 2) til 6,5 cm (Augga) og er i overensstemmelse med hva som er funnet i tidligere år. Generelt må veksten hos ørreten i Gausavassdraget sies å være fra moderat til bra med årsvekster på 3-4 cm, og helt opptil 8 cm.

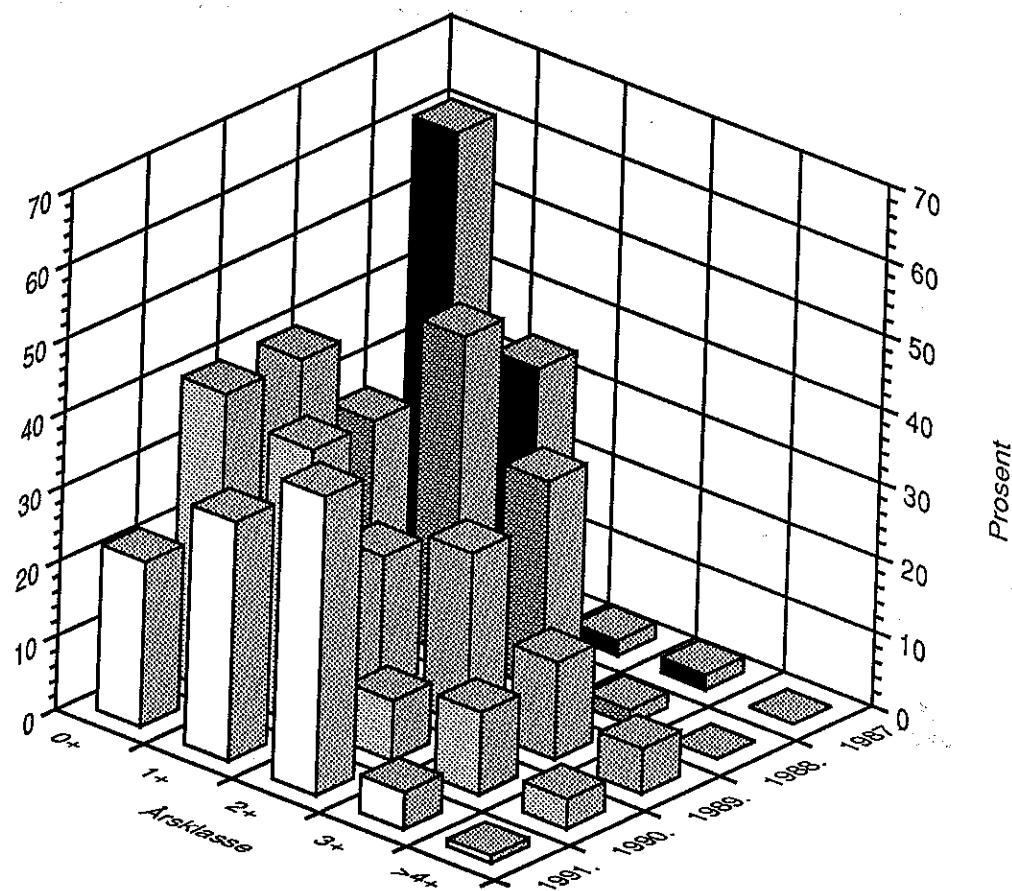
Figur 22. Lengdefordeling av ørret fanget på fiskestasjonene i Gausavassdraget den 5. september 1991.

Tabell 9. Aldersfordeling og gjennomsnittslengde (cm) for hver aldersgruppe av ørret fanget ved el.fiske i Gausavassdraget 5. september 1991.

Stasjon	0+		1+		2+		3+		>4+	
	Antall	Lengde								
1 Gausa	5	6,2	5	11,1	0	-	2	20,5	0	-
2 Gausa	2	5,8	0	-	8	14,7	0	-	0	-
3 Gausa	21	6,1	21	10,4	10	18,8	0	-	0	-
4 Augga	1	6,5	11	8,1	14	11,7	5	15,8	2	22,9
5 Jøra	3	6,2	1	9,0	7	12,7	0	-	0	-
6 Jøra	0	-	9	9,2	19	13,0	0	-	0	-
Totalt ant.	32		47		58		7		2	

Figur 23. Styrken på ulike aldersgrupper av ørret i perioden 1987-1991. Bemerk at 0+-gruppen var svak i 1988 og at dette gir seg utslag for 1+, 2+ og 3+ i henholdsvis 1989, 1990 og 1991.

6.2 ØRRET I SIDEBEKKER

Sju tilløpsbekker ble undersøkt i perioden 12. september - 22. oktober på en strekning fra utløpet og 50-600 m oppstrøms (se tabell 10).

Flere av bekkene var helt tørrlagte ved første prøverunde pga. en lang periode uten nedbør høsten 1991. Det er interessant å merke seg at i både Rokvambekken, Leikvamsbekken, Finna og Haukåa skjedde det en rask reetablering av fiskebestanden etter perioden med tørrlegging.

Nevråa og Leikvamsbekken hadde størst tetthet med ørret (hhv. 21 og 13 ørreter pr. 100 m elvestrekning). Bare en liten andel av fisken som ble fanget i bekkene var i gytemoden alder.

Det ble ikke registrert minkskader på ørreten i 1991 i motsetning til i 1990.

Tabell 10. Oversikt over fangsten i de undersøkte tilløpsbekkene i Gausavassdraget i 1991.

Dato Bekk	Strekning (fra utløp og oppover)	Antall ørret fanget			Ørekryt
		Totalt	Pr.100m	Umodne	
12.09	Rokvamb.	50	-*	-	-
22.10	Rokvamb.	50	4	8	4
12.09	Leikvamsb.	150	-*	-	-
22.10	Leikvamsb.	150	19	13	19
12.09	Nevråa	350	72	21	70
12.09	Finna	400	-*	-	-
30.09	Finna	200	2	1	2
12.10	Finna	300	21	7	14
22.10	Finna	300	12	4	0
12.09	Haukåa	150	-*	-	-
22.10	Haukåa	150	2	1	2
12.09	Raua	600	28	5	28
22.10	Moabekken	500	18	4	18
22.10	Sønstevollb.	-	-*	-	-

* Tørrlagt bekk

6.3 ØREKYT OG STEINULKE I HOVEDVASSDRAGET

Ørekryt ble fanget på 3 av stasjonene. Tettheten var beskjeden og i samsvar med det som er funnet i tidligere år (se tabell 11). Det ble fanget 18 ørekryte som fordelte seg i lengdeintervallet 3-10 cm.

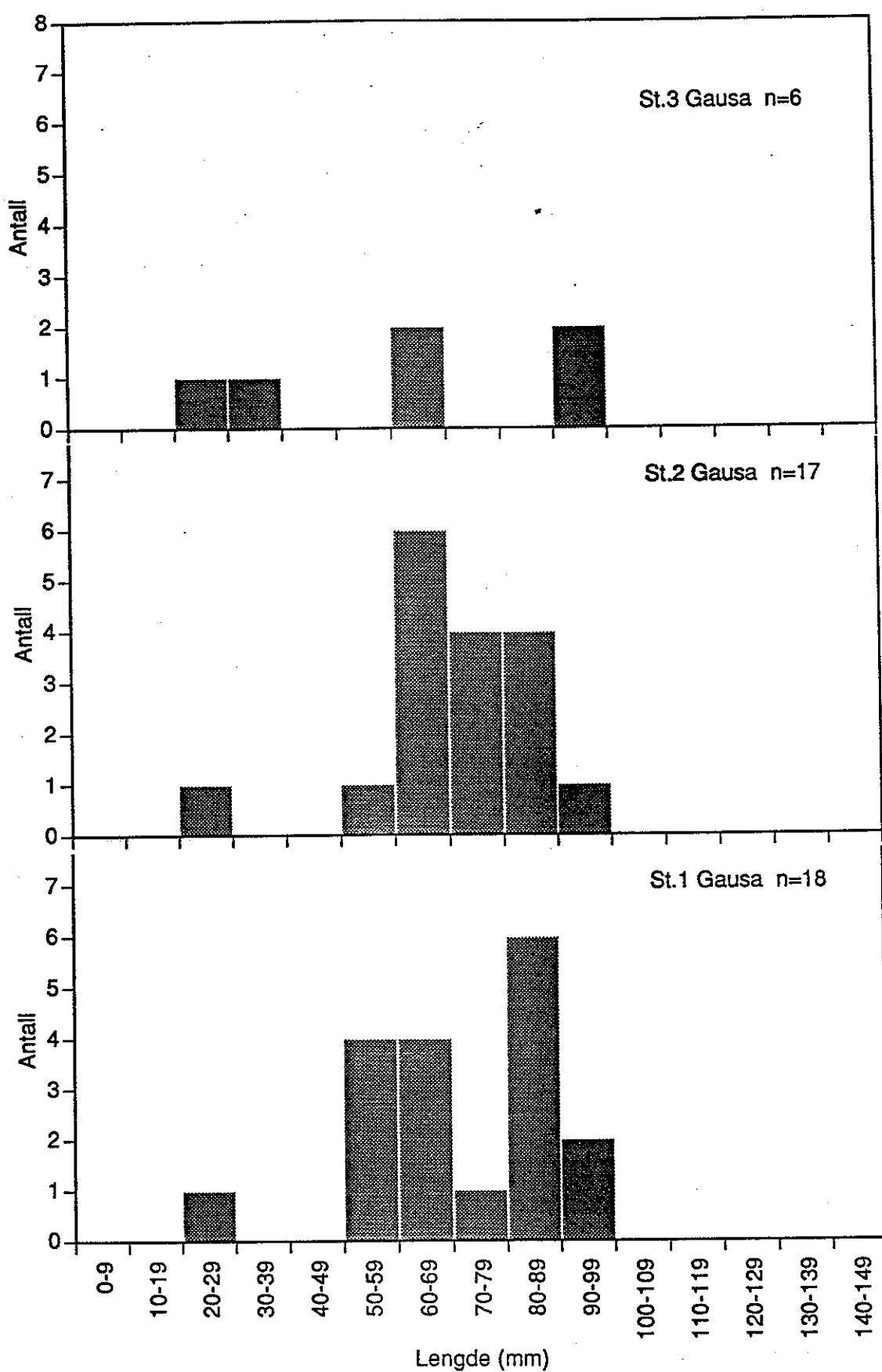
Steinulke ble ikke fanget ovenfor vandringshinderet i Jøra (Holsfossen) og finnes trolig ikke her. På de stasjonene den ble fanget, finnes den i tilnærmet samme tetthet som er funnet i tidligere år (se tabell 11). Steinulka fordelte seg i lengdeintervallet 2-10 cm (se figur 24).

Tabell 11. Relativt estimat for tettheten av ørekryt og steinulke på de 6 fiskestasjonene i Gausavassdraget i 1987-1991 (a: 12. juli, b: 20. sept.). Tallet angir fangst pr. 30 min. el.fiske¹.

Stasjon	Ørekryt						Steinulke					
	1987		1988		1989		1987		1988		1989	
	a)	b)	a)	b)	1990	1991	a)	b)	1990	1991	a)	b)
1. Gausa	1	8	51	1	1	3	30	17	36	13	11	18
2. Gausa	2	0	0	4	7	0	28	16	9	20	28	17
3. Gausa	0	0	3	0	0	0	41	5	39	13	11	6
4. Augga	4	1	5	3	2	8	0	0	0	0	0	0
5. Jøra	11	1	9	3	2	7	0	0	0	0	0	0
6. Jøra	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1 -Tallene for 1987 og 1988 er ikke direkte sammenlignbare med 1989 /90 fordi det i 87/88 ble fisket innenfor et strengt avgrenset område og fisketiden ble ikke registrert nøyaktig.

Figur 24. Lengdefordeling av steinulke fanget på fiskestasjoner i Gausavassdraget 5. september 1991.

6.4 FISK - OVERVÅKING OG TILTAK I 1992

Overvåking

De faste stasjonene i hovedvassdraget bør undersøkes én gang i løpet av høsten, som i tidligere år. Registreringen i tilløpsbekkene til Gausavassdraget bør også fortsette, både med hensyn på fiskebestanden og hvilke tiltak som kan gjøres for å bedre forholdene for fisken.

Gausdal Jeger- og Fiskerforening (GJFF) vil også i 1992 fange og merke ørret i fisketrappa ved Follebu Bruk og samle inn fangstjournaler fra lokale fiskere. Dette vil gi viktige data om avkastning og oppgang av mjøsørret.

Tiltak

Følgende tiltak er aktuelle i Gausavassdraget:

1. Habitatforbedringer
 - hovedvassdraget
 - tilløpsbekkene
2. Bedre fiskeoppgang ved Follebu Bruk
3. Stamfiske/utsetting
4. Minkfangst
5. Tilrettelegging for fiske (fiskestier, fiskeplasser, informasjonstavler)

1. Habitatforbedringer

Hovedvassdraget er ei relativt stor elv med sterke flomtopper og stor masseføring. Det er derfor vanskelig og/eller veldig kostbart å utføre holdbare fiske-forbedringstiltak her. På enkelte steder kan det imidlertid være fornuftig å lage kulper/høler ved å ta opp masse som har lagret seg. Kulpene vil fungere som hvileplasser ved oppvandring, og som overlevelseskulper ved lav vannføring. Søknad om masseuttak for å opparbeide kulper i nedre delen av Gausa er til behandling i Lillehammer kommune.

I samarbeid med Lillehammer kommune er det også planlagt masseuttak nær utløpet av Gausa for å lette fiskeoppvandringen.

I tilløpsbekkene er det mange steder behov for opprydding/fjerning av kvist og rask i bekkeløpet og behov for kulper hvor småfisk kan overleve i tørre perioder. Noen steder er det også avleiret mye masse ved bekkeutløpet og her bør noe graves vekk for å bedre oppgangsmulighetene. GJFF har gjennomført utførlige forbedringer i Finna, samt enkle tiltak i Haukåa og Nevråa. Lillehammer Sportsfiskerforening bør vurdere lignende tiltak for bekker beliggende i Lillehammer kommune.

Fylkesmannens miljøvernavdeling har registrert forholdene i en del av tilløpsbekkene til Gausa med tanke på aktuelle habitatforbedringer:

Raua: Regulert elv. Ingen vandringshindringer. Gode gyteforhold. Varierte bunnforhold og strømmningsforhold. Ingen spesielle biotopforbedringer er nødvendig. Det anbefales at elva ryddes hver vår for vandringshind-ringer.

Neveråa: Ingen vandringshindre, men forholdsvis bratt, steinete bekkeløp.

Haukåa: Gode vandringsforhold fram til bru (ca. 150 m fra Gausa). Brua ligger i en stigning som ørreten ikke kan forsere videre. Vandringshindret er for omfattende til at det er hensiktsmessig med biotopforbedringer. Fra bruа og ned til Gausa kan det gjøres biotopforbedringer i form av bygging av kulper og bedre tilrettelegging for ørret på vandring.

Rokvamsbekken: Bekken er nesten gjenngrodd. Rokvambekken bør graves opp, det bør også graves små kulper. Steingrupper kan deretter legges ut i bekken.

Leikvamsbekken: Ingen vandringshindringer. God gytebekk for Gausaørreten. Godt gytesubstrat. Vegetasjon langs elva gir godt skjul for småfisk. Bekken er i ferd med å gro igjen, slik at en opprensning av spesielt den øvre delen av Leikvamsbekken anbefales. Det kan legges ut terskler med ca 50 meters mellomrom, slik at bekken ikke tørker inn i tørkeperioder.

Finna: Biotopforbedringer er gjort. Finna må følges opp hver vår med sjekk av terskler og rydding av elva for vandringshindre.

Moabekken: Bekken er kanalisiert. Tiltak for å fremme fiskens trivsel og leveforhold kan iverksettes i form av tilplanting langs elva, terskelbygging, graving av kulper, steinsetting av elvekanter, små steingrupper legges i elva, og andre tiltak som f.eks. bygging av skulesteder for fisk. Dette arbeidet ble startet høsten 1991, og må følges opp. Ørret som ble fanget høsten 1991, ble fanget på de steder der det var bygget terskler. Dette viser at biotopforbedringer nytter!

2. Bedre fiskeoppgang ved Follebu Bruk.

I løpet av 1991 ble det laget en "fiskebekk" over demningen ved Follebu Bruk, dvs. tiltaket innebar en samling av lavvannsføringen i ett løp. Dette er ment å gjøre det lettere for ørreten å hoppe opp og komme over ved midlere vannføring, noe som tidligere har vært et problem fordi ørreten ble "narret" oppover til demningen men hadde ikke overgangsmuligheter her. Tiltaket ble utført i forbindelse med restaurering av dammen. Videre framover bør en forsøke å vurdere om tiltaket fungerer etter hensikten.

3. Stamfiske/utsetting.

I 1991 ble GJFF's settefiskanlegg ved Follebu Bruk bygget ferdig. I 1991 ble det fanget stamfisk av Gausaørret og ca. 40 000 rogn ble lagt inn i klekkeriet til Lillehammer Sportsfiskerforening og 30 000 i eget anlegg. All yngelen skal inn i GJFF's anlegg når den klekkes som yngel våren 1992, og settes ut i Gausa som tosomrig fisk i 1993.

4. Minkfangst. Mink gjør et betydelig innhogg i fiskebestanden i småbekkene. GJFF, grunneierlag og andre gjør en aktiv innsats for å redusere dette problemet gjennom minkfangst. Resultatene fra bekkefisket i 1991 viste ingen minksader i motsetning til tidligere år. Dette kan tyde på at minkfangsten hjelper og bør fortsette.

5. Tilrettelegging for fiske (fiskestier, fiskeplasser, informasjon). Dette arbeidet vil fortsette i 1992, som et samarbeid mellom Gausdal kommune, GJFF, grunneiere og miljøvernavdelingen hos fylkesmannen.

7. LITTERATUR

Drageset, M., Hegge, O., Skurdal, J. og Østdahl, T., 1989. Vannkvalitet og fisk i Gausavassdraget 1987 og i 1988. Fylkesmannen i Oppland, miljøvernnavdelingen, rapp. 5/89

SFT, 1989. Vannkvalitetskriterier for ferskvann. T-630

SFT, 1989. Enkle undersøkelser i bekker og tjern. T-647

Østdahl, T. og Taugbøl, T., 1990. Vannkvalitet og fisk i Gausavassdraget 1989. Fylkesmannen i Oppland, miljøvernnavdelingen, rapp. 6/90

Østdahl, T. og Taugbøl, T., 1991. Vannkvalitet og fisk i Gausavassdraget 1990. Fylkesmannen i Oppland, miljøvernnavdelingen, rapp. 19/91

VEDLEGG

PRIMÆRDATA FRA GAUSA OG SIDEBEKKER 1991

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1														
2														
3	STASJON													
4														
5		15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91					
6														
7	Gausa ved Svingvoll	0	0	4	22	178	4	21	16	31	13	0	178	
8	Gausa ved idrettsplassen	80	0	34	50	900	244	160	40	189	65	0	900	
9	Algga	0	0	44	65	200	23	195	44	71	44	0	200	
10	Jøra ved Gausa	0	0	50	26	228	19	72	240	79	38	0	240	
11	Gausa ved Follebu r.a.	0	22	34	49	400	27	145	160	105	42	0	400	
12														
13														
14														
15	STASJON													
16														
17		15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91					
18	Gausa ved Svingvoll	2	0	2	17	140	7	16	12	25	10	0	140	
19	Gausa ved idrettsplassen	28	4	14	23	612	190	28	12	114	28	4	612	
20	Gausa ved Follebu r.a.	10	20	12	17	160	12	36	36	31	19	0	108	
21	Algga	34	10	12	11	210	10	37	58	48	23	10	210	
22	Jøra ved Gausa													
23														
24														
25														
26														
27	STASJON													
28														
29		15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91					
30														
31	Gausa ved Svingvoll	7	0	0	6	42	14	16	1	11	7	0	42	
32	Gausa ved idrettsplassen	8	3	4	14	188	94	28	6	43	11	3	188	
33	Algga	2	2	0	1	90	14	15	6	16	4	0	90	
34	Jøra ved Gausa	18	1	5	4	56	6	21	5	15	6	1	56	
35	Gausa ved Follebu r.a.	52	5	4	30	8	23	10	17	9	4	52		
36														
37														
38														
39	STASJON													
40														
41		15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91					
42														
43	Gausa ved Svingvoll	558	99	26	118	132	269	104	74	173	111	26	558	
44	Gausa ved idrettsplassen	1680	204	186	634	564	640	314	354	572	459	186	1680	
45	Algga	510	124	224	483	542	670	465	488	438	486	124	670	
46	Jøra ved Gausa	586	100	102	221	271	600	380	332	324	302	100	600	
47	Gausa ved Follebu r.a.	880	136	118	297	350	630	368	460	405	359	118	880	

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
		Total nitrogen (kg N/l)												
4.8	STASJON													
4.9		15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91					
5.0														
5.1														
5.2	Gausa ved Swingvoll		768	300	90	208	220	292	188	180	281	214	90	768
5.3	Gausa ved idrettsplassen		1790	454	320	636	724	640	356	414	667	545	320	1790
5.4	Augga		780	468	400	536	596	728	524	528	570	532	400	780
5.5	Jøra ved Gausa		830	358	195	326	420	780	510	456	484	438	195	830
5.6	Gausa ved Follebu r.a.		1300	552	270	400	558	792	494	528	612	540	270	1300
5.7														
5.8														
5.9														
6.0	STASJON		Total fosfor (µgP/l)											
6.1														
6.2			15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91	Middelverdi	Medianverdi	Min.-verdi	Maks.-verdi
6.3														
6.4	Gausa ved Swingvoll		10	14	3	4	5	2	4	3	5,6	4,0	2	14
6.5	Gausa ved idrettsplassen		14	26	4	5	4	5	4	3	8,1	4,5	3	26
6.6	Augga		10	13	3	5	2	3	5	3	5,5	4,0	2	13
6.7	Jøra ved Gausa		10	14	4	6	3	2	4	6	6,1	5,0	2	14
6.8	Gausa ved Follebu r.a.		11	18	7	6	3	4	5	5	7,4	5,5	3	18
6.9														
7.0														
7.1														
7.2	STASJON		Ortho-fosfat (µg P/l)											
7.3														
7.4			15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91	Middelverdi	Medianverdi	Min.-verdi	Maks.-verdi
7.5														
7.6	Gausa ved Swingvoll		4	4	2	4	3	2	2	2	2,9	2,5	2	4
7.7	Gausa ved idrettsplassen		7	4	3	4	2	3	2	2	3,4	3,0	2	7
7.8	Augga		4	4	2	4	2	4	2	3	3,0	3,0	2	4
7.9	Jøra ved Gausa		4	4	2	4	2	3	2	2,9	2,5	2	4	
8.0	Gausa ved Follebu r.a.		4	13	2	4	2	4	2	4,1	3,0	2	13	
8.1														
8.2														
8.3														
8.4	STASJON		Turbiditet FTU											
8.5														
8.6			15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91	Middelverdi	Medianverdi	Min.-verdi	Maks.-verdi
8.7														
8.8	Gausa ved Swingvoll		2,51	1,10	0,30	0,42	0,50	0,27	0,25	2,50	0,98	0,46	0,25	2,51
8.9	Gausa ved idrettsplassen		4,50	2,40	0,35	0,36	0,45	0,94	0,40	0,50	1,24	0,48	0,35	4,50
9.0	Augga		1,90	1,10	0,35	0,46	0,44	0,60	0,32	0,60	0,72	0,53	0,32	1,90
9.1	Jøra ved Gausa		2,20	1,70	0,32	0,43	0,37	0,25	0,32	1,00	0,82	0,40	0,25	2,20
9.2	Gausa ved Follebu r.a.		3,20	2,20	0,34	0,41	0,46	0,45	0,35	0,84	1,03	0,46	0,34	3,20
9.3														
9.4														

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
95														
96	STASJON		Totalt organisk karbon, ufiltrert mg C/l											
97														
98			15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91	Middelverdi	Medianverdi	Min.verdi	Max.verdi
99														
100	Gausa ved Swingvoll		2,39	2,90	2,56	2,30	2,02	1,67	2,71	2,45	2,38	2,42	1,67	2,90
101	Gausa ved Idrettspllassen		2,70	3,01	2,60	2,38	1,99	1,59	2,53	2,04	2,36	2,46	1,59	3,01
102	Augga		2,35	3,44	2,76	2,64	1,99	1,45	2,77	1,59	2,37	2,50	1,45	3,44
103	Jøra ved Gausa		2,52	3,61	3,30	3,24	2,78	1,78	2,51	2,08	2,73	2,65	1,78	3,61
104	Gausa ved Follebu r.a.		2,54	3,47	3,09	3,00	2,57	2,01	2,46	2,43	2,70	2,56	2,01	3,47
105														
106														
107														
108	STASJON		pH surhetsgrad											
109														
110		15.04.91	13.05.91	10.06.91	08.07.91	06.08.91	03.09.91	30.09.91	29.10.91	Middelverdi	Medianverdi	Min.verdi	Max.verdi	
111														
112	Gausa ved Swingvoll		7,32	7,26	7,62	7,55	7,84	7,61	7,49	7,58	7,53	7,57	7,26	7,84
113	Gausa ved idrettsplassen		7,36	7,31	7,46	7,62	7,67	7,40	7,24	7,36	7,43	7,38	7,24	7,67
114	Augga		6,97	7,15	7,19	7,27	7,25	7,12	6,65	6,73	7,04	7,14	6,65	7,27
115	Jøra ved Gausa		7,36	7,10	7,30	7,25	7,48	7,47	7,05	7,41	7,30	7,33	7,05	7,48
116	Gausa ved Follebu r.a.		7,45	7,13	7,35	7,39	7,76	7,41	7,30	7,43	7,40	7,40	7,13	7,76

